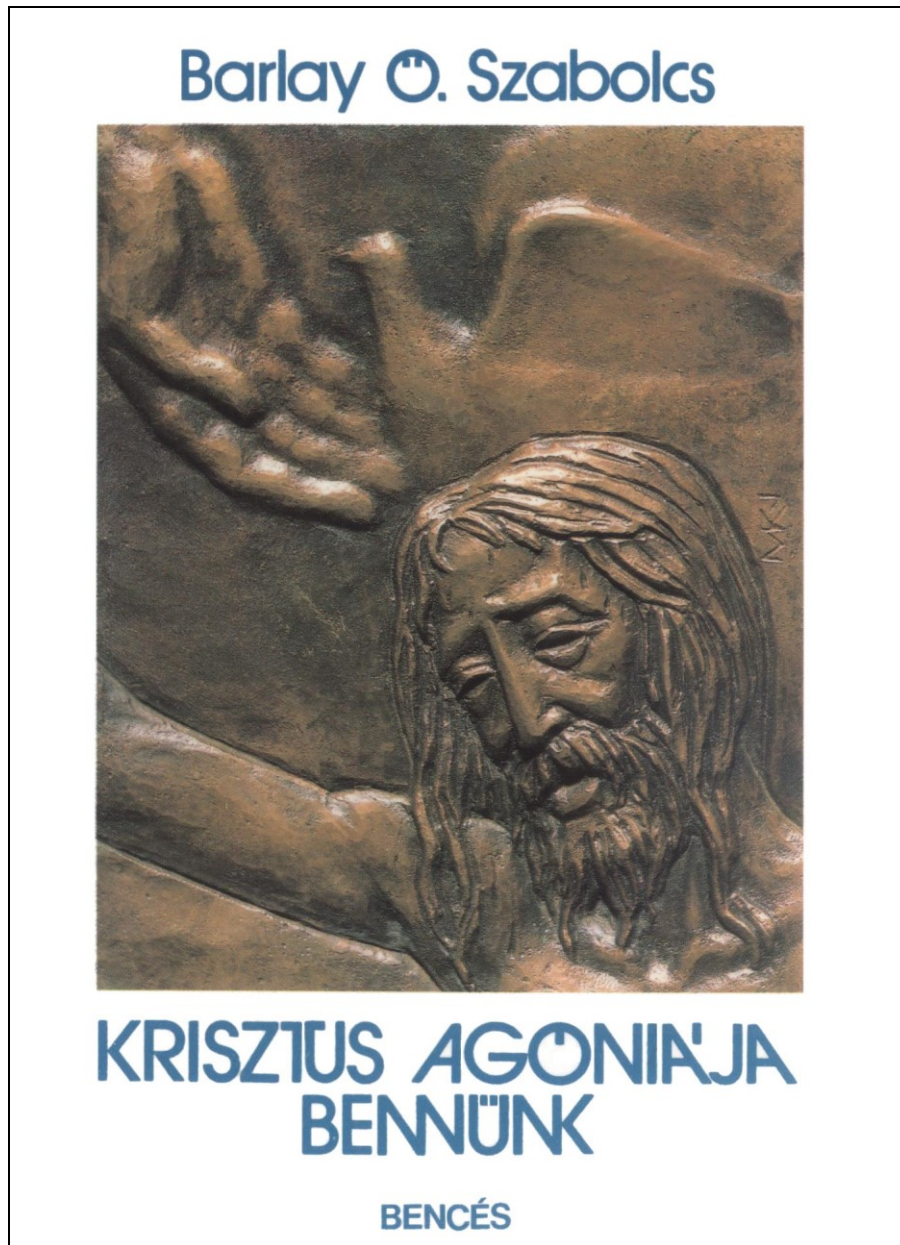

Barlay Ö. Szabolcs

Krisztus agóniája bennünk

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Barlay Ö. Szabolcs
Krisztus agóniája bennünk
Meditációk a szenvedésről

A borító és az illusztrációk
Miletics Katalin Janka OSB. obl. munkái

Lektorálta:
Szennay András OSB
és
Várszegi Asztrik OSB

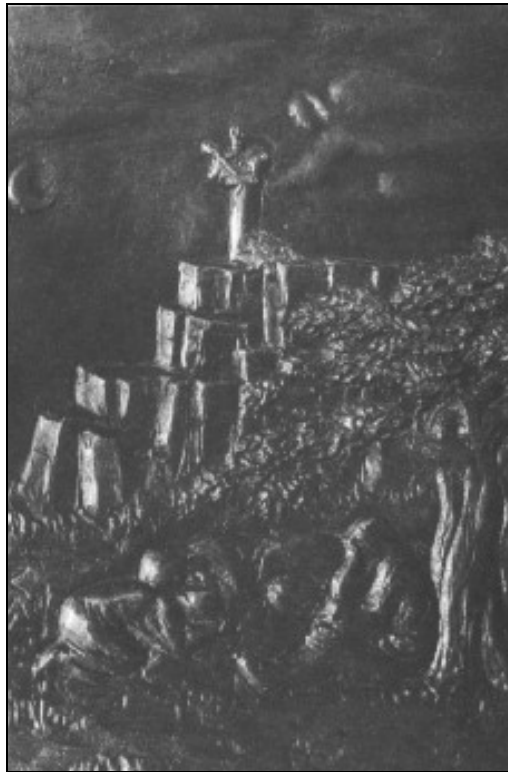
A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv második kiadásának elektronikus változata. A könyv 1997-ben jelent meg a PANAX Kft. Nyomdaüzem készítésében (felelős vezető: Nagy József) az ISBN 963 7819 19 3 azonosítóval. Az elektronikus változat a szerző, Barlay Ö. Szabolcs engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a szerző tulajdonában marad.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
I. Getszemáni óráink. Agónia	4
II. Árulásaink, tagadásaink (Karióti Júdás – Simon Péter).....	8
III. A bennünk élő Pilátus	13
IV. Agónia a családban	18
V. Eleséseink.....	22
VI. Keresztjeink	26
VII. „Halálunk óráján”	31

I. Getszemáni óráink. Agónia

Bizonyára nem lesz felesleges, ha rövid felvilágosítást nyújtok magáról az agónia szóról. A fogalom eredetileg ugyanis nem csupán a haláltusát jelentette, sőt elsősorban nem arra vonatkozott. A görög agon versenyt jelentett. Ha zenei vagy színművészeti, drámai versengésről volt szó, azt az odeumban, az atlétikai versenyeket a stadionban rendezték. Az agonok rendezőinek, bírónak agonotéta volt a nevük. Rómában a császárok idejében közkedvelt ünnepek sorozataként volt ismeretes, és Agon Capitolinus névvel illették. Nérótól kezdve négyévenként állandósult. A szertartást végző pap megkérdezte az ünneplő tömegetől: „Agone?”, vagyis „Elővezessem a kost?”

Mivel az agónia bármelyik fajtája szervesen kapcsolódott a kemény, olykor élethalálharcot követelő küzdelemhez, ezért az orvosok is átvették a kifejezést, amikor a beteg a halállal vívódik. Ma már csak ilyen értelmezés forog a köztudatban. Vajon ismeri-e a Biblia az agont, és ha igen, mit ért azon? A részletezés helyett most elegendő lesz, ha Pál apostol kedvenc analógiáira utalok. Mivel Jézus kortársai jól ismerték a híres várost, Korintust, érthető, hogy számukra a közeli iszthmoszi sportversenyekre való utalás teljesen világos volt. Pál apostol épp a korintusi keresztények előtt hivatkozik az iszthmoszi stadion atlétikai versenyekre, gondolva a lelki küzdelmekre, szellemi agonokra. Amikor így beszélt, mindenki értette, hogy mire céloz: „Én is futok, de nem céltalanul, mérem az ökölcsapásokat, de nemcsak a levegőt csapkodva, hanem sanyargatom és rabságba vetem testemet...” (1Kor 9,26).

De ezt nemcsak magától követeli meg, hanem minden kereszténytől, tőlünk is. „Nem tudjátok, hogy a pályán versenyzők mind futnak ugyan, de a díjat csak egy nyeri el? Úgy fussatok, hogy elnyerjétek!” Közismert, hogy az igazi sportolók, különösen az olimpiai küzdők igen kemény aszkézist vállalnak, testi-lelki vonatkozásban egyaránt. Ha tehát ők az evilági babérok megszerzéséért képesek erre, mennyivel inkább kötelezi ez a keresztényeket! „A

küzdők pedig valamennyien megtartóztató életet élnek minden tekintetben. Azok, hogy hervadó babért kapjanak, mi azért, hogy hervadhatatlan” (9,24).

A második korintusi levélben folytatja az analógiát, rámutatva a különbségre: küzdelmünk, agóniánk nem földi, éppen ezért a célunk is más. „Igaz ugyan, hogy testben élünk, de nem a test szerint harcolunk, mert harci fegyvereink nem földiek, hanem isteni eredetűek...” (2Kor 10,3).

Ezek ismeretében az agón, az agónia bibliai fogalmát is nézzük meg közelebbről. Mindenképpen ez jut eszébe a kedves tanítványnak, Timóteusnak, amikor mestere, Pál apostol így figyelmezteti: „Vívj meg a hit jó harcát” (1Tim 6,12), mint ahogyan ő is ezt tette: „Én ugyanis nemsokára áldozatul esem; a jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, a hitet megtartottam. Készen vár az igaz élet koronája” (2Tim 4,7).

Mostani témánk – vagyis Krisztus agóniája bennünk – lényegét tekintve rokon mindazzal, amit eddig az agónia testi-szellemi-orvosi értelmezésével kapcsolatban elmondtunk. Az Úr Jézus ugyanis elvitathatatlanul küzdelmet, agónt vár el azoktól, akik követni akarják, és vele együtt kívánnak haladni. Az evangélium, más néven (Erasmus kifejezését használva) a *Philosophia Christi*, egyértelművé teszi a nagyobb szellemi, kegyelmi értékek érdekében végzett aszkézist, önfegyelmet, kemény lemondást, sőt az üldözés vállalását. De ugyanakkor azt is megígéri, hogy ebben a szünet nélküli küzdelemben nem hagy el minket. „Ne féljete, én veletek maradok.” Amikor tehát előre megmondja, hogy folytonos küzdelemben, szenvedésben, agónban lesz részünk, biztosít arról, hogy segít, mellettünk lesz a végső győzelemig. „Bízatok, én legyőztem a világot” (Jn 16,33). Éppen azért „örömhír” az evangélium, mert a mi agóniánknak más a végkifejlete. Küzdelmeink nem értelmetlenek. Elmékedéseinknek éppen ezért nem az a célja, hogy a passió egyes stációin elgondolkodva, mélyen megrendüljünk, hanem túl ezen, igyekezzünk megérteni a krisztusi agónia természetfelettségét is! Mert Jézus agóniája nem öncélú szenvedés, hanem megváltásunkért vállalt drámai küzdelem a végső cél, a győzelem biztos tudatában. Olyan, mint a csiksomlyói passió: kozmikus távlatú. Miközben ugyanis a *Vexilla regis* akkordjai és az alleluja szól, a kórus megérteti a nézőkkel, hogy olyan agonon vesznek részt, amelyen „királyi zászlók lobognak, fénylik titka keresztfának. Min az élet megöletett, halálával nyert életet.”

Krisztus agóniájában a feltámadás reménysugarát is látnunk kell. A Krisztussal együtt szenvedők ezt a kereszt misztikájának nevezik.

* * *

Ezek után lépünk be Jézussal és a tizenegy fáradt apostollal a Kedron patak keleti partján sötétlő Getszemáni-kertbe. (Az elnevezés az olajfákra és az azokról leszedett olajbogyók sajtolására utal.) A hagyomány szerint az egyik ismerős olajsajtoló kertjében kívánta az Úr Jézus eltölteni barátaival, apostolaival ezt a nagycsütörtöki éjszakát. Közülük nyolcan kiváltak, egy keveset beszélgettek, majd gyorsan elaludtak. Pétert, Jánost és Jakabot, legbizalmasabb barátait azonban kissé távolabb küldte. Nyugtalan volt. Eljött az az óra, amiről annyiszor beszélt, és amelynek körülményeit és pontos idejét csak az Atya és ő tudta. Ennek a titokzatos órának biztos jelei vannak. Az egyik az, hogy a tizenkettőből egy nincs közöttük, épp az, akinek néhány órája, vacsora közben azt a bizonyos falat kenyeret nyújtotta: karióti Júdásnak, Simon fiának. „A falat után mindjárt belézállt a sátán. Jézus csak ennyit mondott: Tedd meg hamarosan, amit tenni akarsz!” (Jn 13,27). Mindaz, ami ezután történt, a többi tizenegy számára akkor még ismeretlen volt, egyedül Jézus tudta. Ezzel kezdődött el az a getszemáni agónia, amelyről mindegyik evangélium beszámol, de egyik sem olyan részletesen, mint Lukács, az orvos. Ő az első, aki a keresztény agónia anatómiáját szavakba tudta foglalni.

Az evangéliumi leírás nyomán élénk tárul a Nagycsütörtök éjszakai drámája. Mi történik itt Jézussal? Szánalomra méltón gyötrődik. Eddig senki sem látta őt ilyen levertnek. A máskor nyugodt Mester most feltűnően nyugtalan: felkel, majd ismét visszamegy arra a helyre, ahol

imádkozott. Máskor szeretett egyedül imádkozni, most mintha terhére lenne az egyedüllét. Minduntalan felkeresi a közelben bóbiskoló barátait, és kéri őket, hogy szánjanak rá néhány percet. Sőt „szemére vetette Péternek: Még egy órát sem tudtok velem virrasztani?”...

Ez a dráma külső kerete. De minden eseménynek, a nagycsüörtökinek is van belső, lelki történése. A külsőt látni lehet, a belsőt csupán kérdések, feltételezések alapján tudjuk megközelíteni.

Ha nem „alszunk”, ha együtt éljük át Jézussal ezt az órát, akkor rájövünk arra, hogy az emberi személyiség legbensőbb titkához, a döntés misztériumához érkeztünk el. Az evangélium betekintést nyújt abba a rettenetes belső harcba, ami Jézus agóniáját okozta. Nem kisebb dologról van szó, mint emberi mivoltának, szabadságának, független, szuverén szellemének önként felajánlásáról. Az Úr Jézus átélte, hogy lehetősége van igent vagy nemet mondani mindarra, ami a következő órákban történni fog. „Aztán odébbment... és térdre borulva imádkozott: Atyám, ha akarod, kerüljön el ez a kehely” (Lk 22,41). „Abba, Atyám, te mindent megtehetsz. Vedd el tőlem ezt a kelyhet! De ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogyan te” (Mk 14,36). A szabad akarat misztériumát sehol jobban nem szemlélhetjük, mint a Getszemáni-kertben vívódó Jézus párbeszédében. Saját akaratának az Atya akaratával történő egyeztetése isteni dilemmaként tárul elénk. Lényegét tekintve éppen ebben rejlik Jézus és mindannyiunk lelki tusája, agóniája. Felvonul még egyszer, utoljára lelki szeme, öntudata előtt a választás lehetősége: vállalja-e itt, ezen az éjszakán a megváltásnak ezt a formáját, vagyis a keresztdozatot, vagy kérje az Atyát, hogy másítsa meg döntését, és engedje meg, hogy a kálvária helyett mást válasszon.

* * *

Vállalni a döntést! Igent mondani, és számolni a következményekkel. Ez keresztény mivoltunk fundamentuma. És itt most elérkeztünk saját problémánkhoz. Hiszen ez az a pont, ez az a sarokkő, amelyen az elmúlt évtizedek folyamán annyian elvéreztünk. Tudatosan leszoktatták népünket a fontolgatás és a döntés felelősségéről. Helyette azt néztük, hogy miként viselkedik a másik. Úsztunk az árral, és megvártuk, hogy mit mond, és hogyan cselekszik a másik. Megrokkant a gerincünk, azt kérdezzük, hogy miért épp én legyek különb a másikonál... „Nem éri meg!” Vagyis nem vállaljuk a jézusi agóniát, a küzdelmet. Sem nem imádkozunk, sem nem virrasztunk Jézussal. Magára hagyjuk Mesterünket a getszemáni éjszakában.

Csakhogy akarva, nem akarva, előbb vagy utóbb utolér minket is, mindenkit ez az óra! Vagyis a döntés ideje. Nem kerülhetik ki a fiatalok sem az erkölcsi normák elfogadásának vagy elvetésének kötelezettségét. És minden megfogant élet felett igent vagy nemet, életet vagy halált kiáltanak az édesanyák, apák, de még az orvosok és a politikusok is. És választani kell a férfiaknak is, hogy a becsület vagy a karrierizmus mellett döntenek-e. És százezreket állít döntés elé az itthon maradás kockázata vagy a kivándorlás álcázott délibábja. Karrier vagy karakter? A kérdés mindig ugyanaz: Mit tegyek? Ez a getszemáni óra agóniájának drámája. És mindannyian tudjuk, érezzük, hogy sorsunk forog kockán: válaszolj, és kimondtad sorsodat!

A lélek nagy harca ez, combattimento dello spirito! És a viaskodás oly szorongást okozhat, hogy verejtéket sajtol ki pórusainkból. A test és a lélek egymásrautaltsága, szimbiózisa miatt elválaszthatatlan bennünk a szellemi és a fizikai gyötrődés. A lelkem szorong, de a testem pórusain is megjelenik a sós izzadság. Így látta ezt az orvos evangélista is, Lukács: „Halálfélelem kerítette hatalmába, és verejtéke mint megannyi vércsepp hullott a földre...” (Lk 22,44).

Örök emberi sors ez! Mindannyian ismerjük. És nemcsak a bűnösök, de a szentek is, a misztikusok is. Avilai Teréz a lélek sötét éjszakájának nevezi azt az állapotot, amikor istenkereső lelkünk elbizonytalanodik, és megrémülünk attól a félelemtől, hogy elhagyott az Isten. Az egyedüllét, a magány „halálfélelmé” ez. Lélekelemző zsenialitással így foglalja

szavakba ezt az alig megfogalmazható gyötrődést: „A lélek számára nem jön vigasztalás sem a mennyből, ahol még nem lakik, sem a földről, amelytől már elszakadt.” Nem más ez, mint variációja annak a felkiáltásnak, amely Jézus ajkát sebezte véresre a getszemáni agónia perceiben: „Szomorú az én lelkem mindhalálig” (Mt 26,38).

* * *

Van-e kiút, van-e megoldás ebből a feloldhatatlannak tűnő testi-lelki szorongásból, pszichofizikai görcsből? A választ megtaláljuk az evangéliumban. Közelítsük meg a hold fényében térdre boruló Jézust, és tegyük azt, amit Ő.

Amikor rádöbben arra, hogy teljesen és végérvényesen magára maradt, hogy sem barátja nem vigasztalja, sem más emberi segítségre nem számíthat, akkor újból és újból az Atyához fordul: megszólítja, kérdezi, beszél vele. Szeretné megtudni, hogy mi Isten szándéka mindazzal, ami itt történik körülötte, vele és benne. A „miért hagyta el engem” kérdés már itt elkezdődik, de nem lázadva, hanem az alázatnak abban a tudatában, amely végig kielemezhető Jézus magatartásában, és amelyet így lehetne megfogalmazni: „hol már ember nem segíthet, a Te erőd nem törik meg”. Ezért nem esik kétségbe. Ezért talál megoldást az egyre mélyebb imádságban: „...és még buzgóbban imádkozott...” (Lk 22,44).

A kétségbeesés helyett imádkoznunk kell nekünk is saját agóniánk órájában, hogy választ próbáljunk kapni az Atyától: mi a szándéka velünk. Ugyanazokat a szavakat mondhatjuk, amelyekkel Jézus fordult újból és újból az Atyához, és kérhetjük, hogy ha nincs más lehetőség, ha „ki kell üríteni a szenvedés kelyhét”, akkor adjon lelkierőt. És ezt mi is megkapjuk úgy, ahogy Jézus agóniájánál is történt: „megjelent neki, az égből egy angyal, és megerősítette” (Lk 22,43).

Ez a megerősítés nemcsak ideig-óráig tartott, és nemcsak jelképesen értendő. Feltűnő változás állott be az Úr Jézus magatartásában. Félelmét le tudta győzni, gyötrődés helyett olyan elszántság vett erőt rajta, hogy meglepte az alvásukból felriasztott tanítványokat, de még az őt elfogó katonákat is. Ha magyarázatot keresünk arra az isteni nyugalomra, arra a fenséget árasztó méltóságra, amellyel bírái, kínzói és halálát követelő ellenségei előtt állt, akkor a getszemáni agónia eme jelenetéhez kell visszatérnünk, az égből kapott isteni megerősítés tényéhez. Méltósággal viselt magatartása, isteni nyugalma felbőszítette Pilátust is, aki képtelen volt megérteni, hogy Jézus, akit ő maga is ártatlannak ítélt, miért hallgat, és miért nem válaszol, miért nem védekezik. „Nem felelsz semmit sem? Nézd, mi mindennel vádolnak!” (Mk 15,5). Az emberek legtöbbször a szenvedés óráiban elveszti önuralmát, és ennek következtében kivetkőzik önmagából. Agóniáink idején mérhetjük le karakterünk valódi fajsúlyát. Éppen ennek fényében kell szemlélünk az Úr Jézus minden elképzelést felülmúló, méltóságteljes viselkedését a passió alatt. Még hóhérai is megkövülve figyelték. „Amikor a százados, aki szemben állt vele, látta, hogyan lehelte ki a lelkét, kijelentette: Ez az ember valóban az Isten Fia volt” (Mk 15,39).

* * *

URUNK, JÉZUSUNK,

Tudom, hogy éppúgy viselkedem a Getszemáni-kertben történtek idején, mint apostolaid. Mégis kérlek, hogy követni tudjalak, amikor imádkozni és virrasztani hívsz szenvedéseim óráiban. Ne engedd, hogy kétségbeessek. Erősíts meg kegyelmeddel, hogy én is el tudjam fogadni az Atya akaratát, és Téged követve, példád nyomán keresztényhez illően viseljem megpróbáltatásaim keresztjét. Amen.

II. Árulásaink, tagadásaink (Karióti Júdás – Simon Péter)

E téma oly mértékben haladja meg az átlagos emberi gondolkodást, hogy segítségül hívjuk mások töprengését is. Két irányból is kaphatunk termékeny útbaigazítást. Az egyik a képzőművészet, a másik a zsoltaóros imája.

Ha belépünk a padovai Aréna-kápolnába, Giottonak, a XIV. század e nagy formabontó festőművészenek freskói tárulnak elénk. Az üde, ragyogóan tiszta Mária- és Jézus-ábrázolások között feltűnik egy undorító férfiarc azon a freskón, amely Jézus árulójának, Júdásnak éppen azt a tettét örökíti meg, amikor megcsókolja Mesterét. „Egy bestiális fej visszataszító mozdulata, alacsony homlok, nagy, félig nyitott száj, mögötte egy gonosz pap hangtalan, gúnyos vihogása” – írja H. Daniel-Rops a freskó előtt állva.

És miközben magunk elé próbáljuk idézni ezt a minden elképzelést felülmúló júdási gáztettet, elgondolkozva ismétljük az 54. zsoltaóros megrázó kijelentéseit. Mintha írója jelen lenne velünk együtt a Getszemáni-kertben, hiszen a zsoltaóros ilyen mondatokat kiált az ég felé, árulóját vádolva: „A városban csak viszályt és erőszakot látok; belül gonoszság tanyázik. Csalás és elnyomás fedi a tereket... Ha csak ellenségem gyalázna, azt még elviselném! Ha csak az fordulna ellenem, aki gyűlöl, az elől még el is rejtőzhetném. De te lettél ellenségem, te, akiben megbíztam, te, aki egyívású társam vagy, akivel az Isten házában bensőséges barátságra léptem...”

* * *

Az árulás fogalma Jézus passiója óta Júdás nevéhez és tettehez kötődik. Szinte felfoghatatlan számunkra a szégyenletes tett. *Mysterium iniquitatis* – mondanánk a legnagyobb teológusokkal, egyházdoktorokkal együtt. Minden bűn végül is a kegyelem és a szabad akarat legrejtettebb

misztériuma. De ez a júdási árulás alighanem az összes közül a legmélyebb titok marad a világ végéig. Voltak, vannak írók, akik a legelképezhetőbb magyarázatokkal próbálják megfejteni a titkot. Szerintük Júdás, a szegény, „ártatlan” Júdás a fátum áldozata, neki ezt a szerepet osztotta ki valaki, még hozzá ez a valaki – szerintük – maga az Isten. Így ő csak végrehajtója az isteni akaratnak. Júdást tehát a szépirodalom „széplelkei” egy dráma szereplőjévé léptetik elő, és ezzel a felelősséget is a regény írójára és a dráma „főrendezőjére”, vagyis magára az Istenre hárítják.

Még ennél is merészebb azok fantáziája, akik – állítólag Keleten – szentként tisztelik az áruló Júdást. Azt állítják ugyanis, hogy amikor rádöbrent tetteinek végzetes következményeire, megtért, bűnbánatot tartott. És ez a bánat vitte az öngyilkosságba.

Ijesztő eltévelyedés annak közbenjárását kérni, szentként tisztelni azt, aki Mesterét pénzért adta el legádázabb ellenségeinek. Hogy Jézus félreérthetetlenül nem szentnek, hanem ördögnek nevezte (Jn 6,71), arról az evangéliumok nyilatkoznak. Lukácsnál még azt is olvashatjuk, hogy Jézus „jaj”-t kiáltott: „Jaj annak az embernek, aki elárulja őt” (Lk 22,21). Máté pedig azt írja, hogy „jobb lett volna, ha meg sem születik”... (Mt 26,24).

* * *

Az evangéliummal a kezünkben próbáljuk megkeresni e gyalázatos és érthetetlennek tűnő árulás előzményeit.

Ha elkísérjük az Úr Jézust a Genezáreti-tó partján fekvő elhagyatott helyre, ahol a csodálatos kenyérszaporítást követően elmondta eukarisztikus beszédét, megdöbbenő esetnek leszünk a szem- és fültanúi. Ez a beszéd ugyanis nagy felháborodást keltett hallgatói körében, olyannyira, hogy még tanítványai közül is többen megbotránkozva kérdezték: „Hogyan adhatja ez testét eledelül nekünk?” (Jn 6,52). Akkor volt a zúgolódás, hogy többen elfordultak tőle. Tudjuk jól, hogy a „hogyan”-ra akkor sem, azóta sem adott választ, mint ahogyan egyik titkát sem magyarázta meg észérvekkel. Sőt, úgy tette fel a kérdést a tizenkettőhöz fordulva, hogy állásfoglalásra kényszerítse őket: „Csak nem akartok ti is elmenni?” (6,68). Világosan kitűnik, hogy miért volt oly fontos a tanítványok válasza az eukarisztiával kapcsolatban. Amikor ugyanis Péter a legteljesebb hűségükről biztosította Mesterüket, Jézus fontosnak tartotta a következő leleplező megjegyzést tenni: „Nemde tizenkettőt választottam? S egy közületek mégis ördög.” És hogy senki se maradhasson bizonytalanságban, maga János evangélista jegyzi meg, hogy „ezt Júdásra értette, a karióti Simon fiára. Ő árulta el ugyanis, egy a tizenkettő közül” (6,71).

Ha tehát az egyedül hiteles forrásnál, az evangéliumnál maradunk, máris igen fontos összefüggést találunk Júdás hitetlenkedése és későbbi árulása között. Aligha véletlen, hogy az eukarisztiával szemben tanúsított magatartásával kapcsolatban említődik a későbbi árulás, amely minden jel szerint a hitlenségből fakad.

Aztán van egy félmondat, ugyancsak János evangéliumában, ami egészen más oldalról mutatja be Júdást. A betániai vacsorán történt... Amikor Jézus utolsó húsvétja előtt Lázáréknál jöttek össze az apostolok, Mária egy font drága kenetet („tisza nárduszolaj volt”, Jn 12,3) hozott a szobába. Jól lehetett hallani, amint az alabástromedényt eltörte, hogy annak tartalmával megkenje Jézus lábát. Az egész termet betöltötte a nárdusz illata. E bensőséges pillanat varázsát törte meg Júdás. Bizonyára gyorsan kiszámította az értékes kenet árát: háromszáz dénár! Otrombán rátámadt Máriára, és kérdőre vonta, hogy ezt a pénzt miért nem a szegények közt osztotta szét. Miért pazarolja a Mester lábára? Jézus azonnal védelmébe vette az asszonyt, aki a legnagyobb jót tette: szeretetet gyakorolt! János ezzel a mondattal fejezi be a jelenet leírását: „Júdás ezt nem azért mondta, mintha a szegényekre lett volna gondja, hanem mivel tolvaj volt: ő kezelte a pénzt, és elsikkasztotta a bevételt” (12,6).

Beesteledett. A Getszemáni-kert sötétségbe burkolózott. Csípős hideg van. Nappal ugyan felmelegszik a levegő, de a tavaszi éjszakák megborzongatják a kimerült apostolokat. Egyikük sem sejtí, hogy Júdás miért és hova tűnt el a vacsoráról. Ők nem sejtették, de Jézus mindent

tudott; hónapokon keresztül figyelte ugyanis minden lépését. Tudta, hogy mikor kereste fel a szanhedrin tanácsosait, tudta, hogy mikor és hogyan lett a besúgójuk, és azt is tudta, hogy egy rabszolga áráért adta őt el. Belelátott Júdás egyre zavarodottabb lelkébe.

Amikor Jézus körül mindjobban szorult a hurok, és az ország vezetői megelégtették a messiási küldetéstudattól megszállott rabbi rohamosan növekvő népszerűségét, Júdás biztosra vette, hogy mindannyiukat előbb vagy utóbb letartóztatják. Egyetlen kiutat látott a maga számára: időben bebiztosítani magát, és minél előbb lelépni a süllyedő hajóról. Először az elpártolás gondolata fogant meg benne, azt követte az árulás, és végül elhangzott: „Mit adtok nekem, ha kezetekbe adom?” (Mt 26,15).

Harminc ezüstpénz! Nem egy nagy összeg. Ennyire becsülte Mesterét. A szokásos történt: áron aluli az árulás bére. Jézus Krisztus agóniájának legnagyobb tragikumája az volt, hogy barátja, apostola árulásával került elveszejtői kezébe. . . Újból felhangzik a zsoltár: „Te lettél ellenségem, te, aki egyívású társam voltál, akivel az Isten házában bensőséges barátságra léptem. . .”

Vajon folytatódik-e a történelemben, a magunk életében is Jézus eme agóniája?

Könnyű lenne most utalni az elmúlt negyven év lelkét, becsületet ölő fertőjére, társadalmi, politikai hátterére úgy, ahogy most annyian teszik. A dolgok lényege azonban nem ebben rejlik. A végső szó, a döntés ugyanis mindig önmagunkban hangzik el! Éppen ezért ne kifelé, hanem önmagunkba tekintsünk.

Mikor keveredik bele az árulásba a keresztény ember? Amikor mérlegre teszi a hitét, meggyőződését. Az már elpártolásnak számít, amikor tőlünk is kénytelen megkérdezni az Úr: „Csak nem akarsz te is elmenni?” Amikor egyáltalában felmerül a kérdés: tanácsos-e, érdemes-e kockáztatni akárcsak a hírnevet is azzal, hogy szentmisére járok. Nem kellene inkább elmaradni? Nem lenne célravezetőbb, ha családommal, gyerekeimmel együtt távol maradok-e „külsőségektől”?

Az első lépés – akárcsak Júdásnál – az eukarisztiával kapcsolatos, mert „kemény beszéd” ez is, meg annyi minden más, amit Jézus és nevében az egyház követel. Ez az a júdási szellem, benső magatartás, ami a kérdések és kételyek lavináját indítja el: csak nem leszek örült hű maradni a hitemhez, ami miatt oly sok kellemetlenség ér, hátrányom származik. A kérdést tett követi: évek óta elmarad a gyónás, az áldozás, a hittan, a hit megvallása a szerelemben, a házasságban, a gyermekvállalásban. . . És Jézus már látja, hogy közeledik Júdás! „Csak nem én vagyok?” (Mt 26,25).

És mennyire ismerős az a másik júdási magatartás is! A karrier, a jobb állás, a kedvezőbb pozíció miatt kezdünk érdeklődni: „Mit adtok?” És minél ígéretesebb, minél hangosabb az evilág ajánlata, annál nagyobb az esély, hogy cserbenhagyjuk Krisztust, sőt – ha nem megy másként – még a Getszemáni-kertbe is képesek vagyunk elmenni Júdással, „aki csókkal árulta el az Emberfiát”. . . Hát nem ez ismétlődik meg, amikor csókkal árulja el valaki a házastársát, vagy amikor pénzért bocsátja orvosok kezébe saját magzatát?

Íme! Dehogyan fejeződött be Krisztus agóniája Nagycsütörtök éjszakáján. . .

Míg az árulás említése Júdást juttatja eszünkbe, addig a tagadás az apostoli testület vezetőjére, Péterre vet rossz fényt. Misztérium ez is, de jobban megközelíthető, és valahogy emberibb; éppen ezért sokkal gyakoribb.

Árulás és tagadás. Vajon hol dől el, hogy mikor lesz a tagadóból áruló? A kérdés azért is foglalkoztat, mert kiderül, hogy Jézus nemcsak Júdást, de Pétert is elmarasztalta, és egy alkalommal őt is ördögnek, sátánnak nevezte. Ez akkor történt, amikor Jézus, nem is először, szenvedélyesen beszélt elközelgő szenvedéséről, sőt annak gyötrelmes részleteiről: árulásról, ostorozásról, keresztre feszítésről. És melyikünk ne féltene gyermekét, barátját az ilyen rémképektől? Péter, aki rajongva szerette Mesterét, éppen barátsága, jó szándékú féltése miatt kételkedett azok bekövetkezésében.

És ekkor szólt rá igen kemény hangon: „Távozz, sátán!” Két evangélista is beszámol erről a jelenetről, és idézik Jézus magyarázatát. Máté szerint azért nevezte sátánnak Pétert, mert „nem

Isten gondolataival gondolkodik” (Mt 16,23), Márk ugyanezt de a másik pólusról indítva mondja: „Emberi módon, és nem Isten tervei szerint gondolkodik” (Mk 8,32). Péter, nehezen bár, de tudomásul vette a jézusi kritikát, és több szó nem is esett a dolgról. Mindaddig, amíg saját maga is meg nem győződött arról, hogy nincs más Út a megváltáshoz, csak a keresztút.

Ha tehát azt kérdezem, hol a határ árulás és tagadás között, a válasz valószínűleg abban a magatartásban rejlik, amely Júdás gögje és Péter alázata között oly szembetűnőnek látszik. Hiszen Pétert is sátánnak, Júdást is ördögnek nevezi az Úr. Amíg azonban Júdás ebből nem okul, addig Péter, mint mindig, mindenben, ezen a téren is elfogadja Mesterének akarátát: „Uram, hova mennénk? Hiszen az örök élet igéi Nálad vannak” (Jn 6,68). Elgondolkoztató, hogy Péter ezt ugyanazzal az eukarisztikus beszéddel kapcsolatban jelenti ki, amelyen Jézus Júdást bélyegzi meg.

Érdemes lesz párhuzamot vonni Péter apostol és saját jellemünk között.

Abban bizonyára hasonlítunk hozzá, hogy nekünk is leghőbb vágyunk követni az Urat. Talán még arra is képesek lennénk, hogy vele együtt kardot ragadva nekirontsunk a Krisztust letartóztató katonáknak. Sokan hasonlítunk Péter szalmalángúságához, meggondolatlan hirtelenségéhez, amely mögött Jézusunk mégis megérzi lángoló szeretetünket.

Talán abban is van hasonlóság Péter apostol és közöttünk, hogy mi is készek vagyunk abszolút tekintélynek elfogadni az Urat, úgy, ahogy ő: morális, teológiai, rituális téren feltétlen engedelmességgel viseltetünk iránta. Péter mindig az örök élet királyának, az élet urának tekintette Mesterét. Jézusért kész volt véleménye megváltoztatására is.

Ha őszinték vagyunk magunkhoz, nemcsak jó tulajdonságainkat, hanem sebezhető pontjainkat is összehasonlíthatjuk. Péter legnagyobb gyengesége ugyanis az emberek ítéletétől való félelem volt! Ez okozta vesztét. Ő – és mi is – néhány órával előbb még harcba is szállt Jézusért, de a kisebb kockázatot nem merde vállalni. Nemde ez bénította meg az elmúlt évtizedek keresztényeit? „Jaj, csak ne tudják meg rólam, hogy keresztény vagyok; hogy templomba járok, hogy gyónok, áldozom. Még bigottnak, konzervatívnak, papok barátjának fognak nevezni.”

A félelem igen nagy kísértés tud lenni: megbénítja szárnyunkat, gyengíti szabadságunkat, kikezdi jellemünket, hazugságba, tagadásba taszít. „Dehogy vagyok keresztény. Csak nem képezed, hogy egy ilyen elavult ideológiához kötöm magam, családom, gyermekeim jövőjét?” ...Ki tudná megmondani, hogy a hatmillió katolikus közül hányan gondolkodnak és ítékeznek így!?

* * *

És van-e kiút ebből? Van! Érzékeny lelkiismeret, finom „látás” és jó „lelki” hallás segítségével velünk is megtörténhet az, ami Péter apostollal. Amikor ugyanis a katonák végigvonszolták a megkötözött Jézust a praetorium udvarán, még volt annyi ereje, hogy tekintetével megkeresse az ő gyáva apostolát. Péter most eszmélt rá, hogy mit is tett, és közben egymás után háromszor megszólalt a kakas... Péter tekintete találkozott Jézuséval. És ez elég volt, hogy magába roskadva megtérjen.

Amikor a passióban ehhez az epizódhoz érkezem, mindig eszembe jut az a jeruzsálemi templom, aminek különös neve van: Sanctus Petrus in Gallicantu, vagyis a Kakaskukorékolás temploma. A hagyomány szerint három kilométerre az utolsó vacsora termétől volt egy kis barlang, ahol Péter magába roskadva, zokogva meghúzta magát. És erre épült rá ez a templom, az egyetlen, amelyet egy bűn és az azt követő bűnbánat emlékére emeltek... Itt oldódik fel a mysterium iniquitatis: Jézus még a bűnömből is, a rosszból is tud jót tenni. Felix culpa! Ehhez azonban Péter alázata kell. Belátni azt, hogy esendő bűnös vagyok, hogy nem a magam erejéből vagyok az, ami vagyok. Hogy Jézus segítsége, kegyelme nélkül képes vagyok a tagadásra is, de még az árulásra is.

Miattunk, bennünk agonizáló Jézus, bocsáss meg nekünk!

* * *

URUNK, JÉZUSUNK,

Nem akarok árulód lenni, mint Júdás, és nem bocsátom áruba eszméidet: nem kérdezem, hogy megéri-e a hűség, hogy származik-e haszon a hitből. Nem állok át ellenséged táborába. És ha olykor gyengeségből, gyávaságból, félszedségből megtagadlak, mélyen szomorkodom, és sírva kesergek miatta. Add, hogy bűnbánatom fölé templomot, oltárt emelhessek, mint a szerzetesek a péteri Kakaskukorékolás barlangja fölé. Add, hogy meghalljam isteni irgalmad éles hangját, mint Péter a kakasét, és add, hogy észrevegyem, amikor tekintetteddel megkeresel, és amikor jóságos, megbocsátó szemeddel rám tekintesz. Amen.

III. A bennünk élő Pilátus

Magam előtt látom Munkácsy Mihály hófehér ruhás Jézusát, amint fenséges némaságban áll bírāja előtt. Jézus és Pilátus! A sötét színek ölelésében oly kontrasztként hat a vakító fehér, mint ahogy szöges ellentétben áll az aljasság az ártatlansággal, a mocsok a tisztasággal, a bűn az erénnyel. Mintha azt akarná kifejezni a szeniális festő, hogy a moralitásnak olyan értékei vannak, amelyek nem tűnnek kompromisszumot. És valóban úgy van, hogy a fehér csak addig nevezhető fehérnek, amíg nincs benne semmi más szín. Hiszen a szürke már nem fehér (de nem is fekete!).

Ha tovább töprengek azon, hogy a bennünk élő Krisztus agonizálásának melyek a kiváltó okai, akkor legjobb, ha részt veszünk Jézus perében, hogy szem- és fültanúi legyünk mindannak, ami végül is vesztét okozta. Egy mondatban összefoglalva: itt egy felelős ember jellemtelensége miatt kellett egy ártatlannak kínhalált szenvednie! A római császár jeruzsálemi helytartója a félmegoldások embere. János evangélistának köszönhetjük, hogy lépésről lépésre követhetjük a pilátusi taktikázás lélektanát következményeivel együtt.

Ki ez az ember? Ki ez a Poncius Pilátus? A szeszélyes Tiberius császár bizalmi embereként került Júdeába a zsidógyűlölő Seianusnak, a császári belügyminiszternek előterjesztésére. Ilyen felelős beosztásba csak elkötelezett egyént szoktak kinevezni. Seianus lelkére kötötte, hogy a lázadó zsidókat mindenáron fékezze meg, és ha másként nem boldogul velük, fojtsa vérbe a legkisebb lázadást is. Ugyanakkor ügyelnie kellett a jogra is. A túlkapások miatt ugyanis könnyen feljelentették Rómában. És ez kegyvesztetté tehetett bárkit Tiberiusnál. Pilátus esetében ez életet, halált jelentett, hiszen azon kevesek közé tartozott, akiket a császár kitüntetett az „amicus caesaris”, a császár barátja címmel. A kitüntetés alkalmával a császár arcképével díszített gyűrűt is kapott. Lényegét tekintve Pilátust épp erre figyelmeztették a főpapok: a császártól elnyert rangja és karrierje függ attól, ha a magát királynak tekintő, tehát hatalomra

törő Jézust nem ítéli halálra. A tét óriási kockázatot rejt magában. Pilátusnak – és vele együtt nekünk – tehát dönteni kell: karakter vagy karrier!?

* * *

Bár a történetet jól ismerjük, kísérik mégis figyelemmel Jézus perének legfőbb vádpontjait és Pilátus egyre zavarosabb viselkedését.

Már a kezdet kezdetén feltűnő az az ingerült hangnem, amelyen a császári helytartó a zsidó vezetőkkel tárgyal. Lehetetlen nem észrevenni azt a gyűlöletet, amely cinikussá, kötekedővé teszi Pilátust a tárgyalás egész ideje alatt. Mérhetetlen düh fogja el, hogy kora reggel háborgatják. Nemcsak hogy megzavarták, hanem még alkalmazkodjon is hozzájuk. Tudniillik „a zsidók nem mentek be a helytartóságra, hogy tisztátalanokká ne váljanak!” (Jn 18,28). Ezért neki kellett kimenni eléjük. Majd úgy válaszolt a zsidó vezetőknek, hogy még jobban elmérgesítette a hangulatot: „ítéljétek el magatok”, vagyis hagyjatok engem békében, nem akarok megint a piszkos dolgaitokkal foglalkozni.

Csak hogy ez féligazság, hiszen Pilátus nagyon jól tudja, hogy a főbenjáró ügyek feletti bírászkodás jogától a császár megfosztotta a jeruzsálemi vezetőséget. Először Pilátus látszatra még „felül” van, de épp cinizmusa okozza vesztét, mert a zsidó főpap és testülete hamar elveszi a kedvét! Ráébreszti a helytartót, hogy nem vallási ügyek miatt zavarják, hanem politikai vádról van szó: a császári hatalom megdöntésének kísérletével vádolják a nép hangulatát felszító názáreti rabbit! Ezzel kezdetét veszi a pilátusi dráma. Kénytelen elkezdni a pert.

Elsőként Jézussal akar beszélni, ezért tolmács útján megkérdezi kilétét, érdeklődik rangja iránt. „Király vagy te?” (Jn 18,37). És miután Jézus egyértelműen tisztázza, hogy az ő királysága nem földi, nem politikai értelemben vett hatalom, Pilátus megkönnyebbülve, de még mindig fölényesen a vádlók szemébe vágja: „Semmi vétket sem találok benne”, ez az ember ártatlan! Vagyis az első „menet” döntetlennek tűnik. De ez csak látszat. Ha ugyanis a teljhatalommal rendelkező helytartó megállapítja az ártatlanságot, akkor minden következmény nélkül azt mondhatja: vádatok alaptalan, az ügyet befejezettnek tekintem! És ha a zsidó vezetők mégsem tángítanak? Akkor elnapolhatja a tárgyalást a húsvéti ünnepek utánra, még őrizetbe is veheti Jézust, és alaposabb vizsgálatot rendelhet el. Csak hogy Kajafás és társai jól ismerték Pilátus gyengéit, hirtelenségét, és azt is tudták, hogyan lehet a maga ásta vermébe taszítani. Íme a sátáni taktika.

Pilátus váratlanul egy ajánlattal állt elő: alkuba bocsátkozott velük. Eszébe jutott az amnesztia: „Az a szokás nálatok, hogy húsvétkor szabadon bocsássak valakit; akarjátok-e, hogy elbocsássam Jézust, a zsidók királyát?” A válasz megdöbbenetete magát Pilátust is. A főpapok ugyanis inkább a rabló Barabást akarták szabadlábra helyeztetni, mint Jézust.

Ez lett a következménye annak, hogy Pilátus félt az igazság mellett kiállni, átengedte a döntést Kaifás főpapnak, aki a csöcseléket használta fel céljai elérésére. Így került ki Pilátus kezéből az igazságszolgáltatás. Ez volt a második menet!

Amikor Pilátus átlátta a helyzet fonákságát, ördögi lépésre szánta rá magát, hogy a nép haragját lecsillapítsa: megkorbácsoltatja azt, akit a per kezdetétől fogva a végéig ártatlannak nevezett! A korbácsolásról tudni kell, hogy az önmagában véve is gyakran a kivégzéssel volt azonos. A szíjak végére erősített szögek felszakították az elítélt bőrét, ereit, sőt sokszor belső szerveit is.

Ép ésszel nehezen fogható fel, hogy Pilátus miért ezzel a kegyetlen tettel próbálta jobb belátásra bírni a feldühödött tömeget. Épp az ellenkezőjét érte el. Amikor ugyanis a felismerhetlenségig megkínzott Jézust megmutatta nekik, mondván: „Értsétek meg végre, hogy semmi vétket sem találok benne” (Jn 19,4), akkor még inkább követelték, hogy feszítse keresztre. Ez volt a harmadik menet, és ebben is féligazságok, félmegoldások születtek.

A harc még nem dőlt el! Kaifás látta, hogy Pilátus még mindig szeretné felmenteni Jézust. Elérkezettnek látta tehát az időt, hogy „bevesse” a leghatásosabb fegyvert, az amicus caesaris felemlítését: „Ha elbocsátod, nem vagy a császár barátja!” Ez a fenyegetés magában foglalta az esetleges feljelentést is. Ha eddig pislákolott még valamelyest Pilátusban a karakter szikrája, azt most a karrier ördögi vihara végképp kioltotta. Hiába, a császártól kapott gyűrű, a bársonytóga, a helytartói méltóság a Pilátus-féle személyek szemében nagyobb érték, mint az igazság. „Pilátus vállat vont: ugyan, mi az igazság?” (Jn 18,38). Ettől kezdve Kaifás, és nem Pilátus az események irányítója! Érdemes egy pillanatra összehasonlítani a két főszereplőt, Jézust és Pilátust. Az Úr Jézus a maga isteni fenségében, küldetésének tudatában áll a legerősebb földi hatalom, a Római Birodalom császári helynöke előtt, akiről a szemtanú János evangélista kénytelen volt megjegyezni: „E szavak hallatára Pilátus még jobban megijedt” (Jn 19,8). Íme, Jézus, az EMBER, aki erős, és íme a földi hatalom képviselője, aki fél. A karakter erősebb a karriernél!

* * *

Csak a Biblia szakemberei ismerik azokat az összefüggéseket, amelyek a halálos ítélet kihirdetésekor történt kézmosás és az ószövetségi jogszokások között van. Ezért néhány utalást teszek, hogy érthetőbb legyen a passió híres jelenete: Pilátus vizet hozatott, és megmosta kezét a nép előtt. „Ártatlan vagyok ez igaznak vérontásában, szólt. A ti dolgotok” (Mt 27,24). Pilátus nem véletlenül tette és mondta mindezeket. A Második Törvénykönyv 21. fejezete ugyanis az „ismeretlen gyilkos” bűnének engesztelő szertartását pontosan előírja: ha nem lehet kinyomozni, hogy ki követte el a gyilkosságot, akkor a leviták áldozzanak fel egy üszőt, véres kezüket mossák meg az üsző felett a patakban, mondván: Nem a mi kezünk ontotta ki ezt a vért, szemünk nem látott semmit. „Így jóvátessed a körödben ártatlanul kiontott vért” (21,1-9).

Ha a történelem mélyére tekintünk, Pilátus ezzel bizonyára azt akarta jelezni, hogy ismeri a zsidó szokásokat, de azt is, hogy elhárítja magától a gyilkosság vádját. Azt is tudjuk, épp ennek az evangéliumi jelenetnek a folytatásából, hogy Kaifás és a nép magára vállalta: „Vére rajtunk és fiainkon!” (Mt 27,26). Nem antiszemitizmus tehát az a megjegyzés, hogy ezzel a zsidó nép Isten és a történelem előtt magára vállalta Jézus kivégzésének felelősségét (vö. az Újszövetségi Szentírás 81.1., Róma, 1985. 25. jegyzetével).

* * *

E hiteles történelmi áttekintésre azért volt szükség, hogy kézzelfogható bizonyítékokat sorakoztassunk fel az eseményeket mozgató emberi gonoszság létezésére vonatkozóan. Tudniillik hajlandók vagyunk elítélni és megvetni Pilátust, Kaifást, Heródest és a csöcseléket, és közben nem vesszük, nem akarjuk észrevenni, hogy Pilátus és társai élnek ma is, nem hálnak meg sohasem! Sőt, ha őszintén magunkba nézünk, saját magunkban is felfedezhetjük őket. Nem véletlen a meditációm címe: a bennünk élő Pilátus! Ami ugyanannyit jelent, mintha azt mondanám: a bennünk élő féligazságok ördöge.

Mi lehet a végső magyarázata annak, hogy ilyen tragikus vége van a féligazságoknak? Mi a féligazságok metafizikája? A választ már ötven évvel ezelőtt megértettem azon a dogmatikaórán, amelyen professzorunk, Halász Piusz az abszolút igazsághoz való viszonyulást magyarázta. Soha nem tudom elfelejteni azt a mondatát, amelynek érvényessége számomra életem minden szakaszában beigazolódott, és nemcsak másokra, de önmagamra vonatkoztatva is. Íme a mondat: MINDEN FÉLIGAZSÁG TELJES HAZUGSÁG, eleve magában hordja az előbb vagy utóbb bekövetkező kudarc lelepleződésének csíráját. A féligazságok magukban hordják a rettenetes feszültséget, a retteget, a rágalmozást, az erőszakot, a kigúnyolást, a megalázást, a korbácsolást, a keresztre feszítést, de a teljes meghasonlást, a kétségbeesést, még

olykor az öngyilkosságot is. Ezzel szemben az igazság hosszú távon mindig győzedelmeskedik. Minél egyetemesebb érvényű igazságról van szó, annál nagyobb a bizonyosság, hogy leleplezze a féligazságokat vagy a teljes hazugságok csalásait, csúsztatásait, tévedéseit... Ez történt az Úr Jézus esetében is húsvét hajnalán, és ez következett be Pilátus esetében is, akit nem sokkal később egy másik ügy kapcsán mégis feljelentettek Rómában, és Tiberius megvonta tőle az amicus caesaris kegyeit.

Hol érhetjük tetten a bennünk élő Pilátust? Naponta sokszor, még a magukat kereszténynek vallók táborában is, főleg az elmúlt évtizedekben. De még ma is, mert nagyon nehéz hátat fordítani a féligazságok látszólagos és átmeneti előnyeinek, sikereinek. A karakterhez, a krisztusi magatartáshoz gerinc kell, de a miénk megroppant, engedjük, hogy megroppanjon. Íme néhány kiragadott példa a tengernyi sokból.

Vallásos vagy? Igen. Miért? Mert hiszem, hogy van Isten. (Csakhogy ez csúsztatás. Hiszen Sztálin is, sőt a Sátán is hiszi, hogy van Isten. Itt abban rejlik a féligazság, hogy nem arra a kérdésre válaszolsz, amiről szó van. Mert más az istenhívés, és más a vallás elfogadása és gyakorlása!)

Katolikus vagy? A válasz: keresztény. A mi számunkra természetesen nincs a kettő között különbség, de a megkérdezettek legtöbbször azért mondja magát „csak” kereszténynek, mert a katolikusságát nyűgnek tartja sok megkötöttsége miatt. Valójában a keresztény humánus fogadja el, de a számára elfogadhatatlan hitrendszer nem. A tűző napon élvezzi a hatalmas tölgy árnyékát, de nem vállalja a tölgy lényegét: mély gyökereit, vihart álló energiáját, kemény kéréget, legyőzhetetlen vitalitását, öntudatos magabiztosságát, Istentől kapott természetét!

Jársz-e templomba? Igen, nagy ünnepekkor szeretem a zenés miséket. De különben is, ha utam egy templom mellett vezet el, mindig bemegyek, mert megnyugtat. De rendszeresen nem megyek, mert nem akarok bigott lenni. A szertartásokat nem szeretem, elavultnak tartom.

De vannak még súlyosabb kérdések! Hasonlók Jézus perének alapkérdéseivel. Például a hivatalokban, munkahelyeken aláírást gyűjtöttek Mindszenty bíboros kivégzését követelve („Kötelet Mindszentynek”). Azokban a hetekben még a hívők közül is sokan keresték fel papjaikat, megkérdezték, mit tegyenek. Aláírhatják-e, mert állásukról, családjuk megélhetéséről van szó. Itt tetten érhetjük mindazt, amit az imént Jézus perének kapcsán mondtam, ez a pilátusi procedúra első fázisa. Válaszom akkor így hangzott: bűnösnek tartod a prímást? Rá tudnád tenni a kötelet? Ha nem, akkor miért engem kérdezel? Ne légy Jézus Pilátusa, de egyetlen ártatlannak sem. Az egyéni szavazók mindig felelősek a végső kifejtésért.

Mi a véleményed az abortuszról? Hát az mindig a helyzettől függ! – szokott lenni a válasz. Magyarán szólva: még a magukat kereszténynek vallók közül is igen sokan elfogadhatatlannak tartják azt az ősi, római (pogány kori!) törvényt, hogy magzatot ölni soha senkinek nem szabad. A mi társadalmunk Pilátusként viselkedik ebben a kérdésben is, mert féligazságokkal igyekszik kibújni a felelősség alól, kezdet mos a halálos ítéletkor, pedig tudja, hogy az az Isten képére teremtett kicsi élet éppolyan ártatlan, mint Jézus. Mi, lelki vezetők viszont azt is tudjuk, hogy az ítélet végrehajtóinak lelkiismerete vádolja őket, szülőket, orvosokat, tanácsadókat egyaránt, még öregkorukban is. Szó szerint beigazolódtott: „Vére rajtunk és fiainkon.” A csonka ország hetven év óta tízmillió lélekszámmal halálra ítélte önmagát...

Miért nem véded őszinte hitvallással, gyermekeid keresztény nevelésével (kereszteléssel, hittannal, vasárnapi szentmisével, szentségekkel) az üldözött, kigúnyolt, halálra ítélt egyházadat? Két okból: egyrészt mert nem akarom kitenni magamat és családomat fölösleges veszélynek, másrészt helyeslem azt a sokak által hangoztatott elvet, hogy a gyerekeink is maguk döntsenek ebben a kérdésben. Amikor megjön az eszük, válasszanak! Mi ebben a pilátusi féligazság? A válasz helyett a fenti elvek vallóinak kell felelniük a következő kérdésekre. Vajon gyerekeikre bízzátok a döntést, hogy járjon iskolába? Tanuljon meg írni, olvasni, nyelveket tanulni, úszni, sportolni? Vajon nem véditek minden erőttökkel őket a drogtól, a rossz társaságtól? Vajon ilyen és ehhez hasonló esetekben is a gyerekekre bízzátok a döntést? A féligazságok hamar

megbosszulják magukat, és az ilyen szülők gyerekei tizenöt-húsz évesen nihilistákká, kezelhetetlen anarchistákká, ateistákká vagy – legjobb esetben – cinikus közönyösekké válnak. Avagy mutassatok egy olyan szőlősgazdát, aki értékes szőlőtöveit nem védi! Csak egyetlen évet hagyna ki a permetezésben, megölné a lisztharmat, megenné a peronoszpóra...

* * *

A fehér csak addig fehér, amíg nincs benne más szín. Akármivel keverem, szürkévé válik. Történelmünk folyamán soha nem volt Pilátusnak ennyi követője, mint ma. Szürke emberek társadalma lettünk. A szemünk láttára, a fülünk hallatára mondanak halálos ítéletet az ezeréves keresztény eszméink felett. Sok a vádló, és kevés a védő. Vajon mi kik közé tartozunk?

* * *

URUNK, JÉZUSUNK,

Erőt kérünk, hogy keresztény, karakterünket védeni, építeni tudjuk magunkban és egymásban. Adj erőt, amikor megkísért a pilátusi karrierizmus ördöge. Segíts meglátnunk, hogy mi a fehér, és mi a fekete, és mi a szürke. És hogy életünkben melyek a halálos ítéletet hozó féligazságok, a teljes hazugságok. Add, hogy soha senkit, Téged se ítéljek halálra, sem szóval, sem hazug kézmosással. Ártatlan Jézus, segíts! Amen.

IV. Agónia a családban

Teológiánk egyértelműen hirdeti, hogy Krisztus köztünk él. Hogy, ez mennyire valóság, elegendő, ha Pál apostol megrázó kijelentéseire hivatkozunk: „Élek, de már nem én, hanem Krisztus él bennem!” (Gal 2,20).

Ennek fényében az sem csupán néhány teológus, köztük a világhírű Schütz Antal egyéni véleménye, hogy Isten a történelemben mint teremtő, gondviselő és üdvözítő, tevékenységével él köztünk. „Benne élünk, mozgunk és vagyunk” (ApCsel 17,28). Krisztus földi életében, majd a történelem egész vonulatán egész napjainkig élethalálharc folyik személye körül. És ez a harc, ez az agónia átszövi az utca emberének életét. (Épp ezekben a napokban lehetett olvasni egy budai ház falán a nietzschei blaszfémiát: „Meghalt az Isten.” Ezt aztán valaki áthúzta, és még nagyobb betűvel föléje írta: „Isten él.”)

Isten jelenléte a történelemben azt jelenti, hogy Krisztus valóságos emberré lesz, vállalja sorsunkat: megszületik, vagyis belép a történelembe, alakul, változik, küzd, de szenved is. agonizál a feltámadás és végső győzelem biztos tudatában. Mindezt Pál apostol frappáns tömörséggel így fogalmazza meg: Krisztus bennünk szenved tovább, még hozzá úgy, hogy szenvedésünkkel kiegészítjük azt, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből (Kol 1,24). Ez az, amit Pascal így fogalmaz meg: Krisztus agóniája nem szűnik meg a történelem folyamán.

Krisztus agóniája kétirányú lehet akár a magunk, akár a világ életében. Az egyik az, amikor mi magunk vagy saját közreműködésünkkel okozunk szenvedést Krisztusnak. A másik, amikor átadjuk magunkat Krisztusnak, és szenvedéseinket egyesítve az övével, együtt agonizálunk vele. Az előbbi aktív, az utóbbi inkább passzív jellegű. A most következő meditációban mindkettőről szólok.

* * *

E gondolatoktól áthatva megállok az egyik stációkép előtt. Síró, jajveszékkelő, kezüket tördelő asszonyokat, édesanyákat ábrázol: az ő találkozásukat az agonizáló Jézussal. A jelenet annyira megható, hogy szinte lehetetlen szavakba foglalni. A már halálra ítélt, agyongyötört Jézus vállára irdatlan gerenda súlya nehezedik, a kereszt vízszintes fája. Az ember azt gondolná, hogy most már semmi, senki nem érdekli, hiszen földi életének utolsó órája elviselhetetlen gyötrellemmel sújtja a földre. Ilyen mindent elnémító gyöttrődés közepette ugyan kinek van ereje, kedve másokkal foglalkozni...

Az emberek megváltása miatt agonizáló Jézus még ebben a helyzetben is képes önmagán felülemelkedni. Minden bizonnyal meghatotta az asszonyok részvéte, ennek ellenére elhárítja magától: ne engem sirassatok, hanem magatokat és gyermekeiteket, mert családok van veszélyben. Ezzel lényegében elérkeztünk meditációnk kiindulópontjához. Mert ha igaz az, hogy Jézus agonizálása végigkövethető a történelmen, akkor ez sehol nem tapasztalható, sehol nem érhető tetten oly ijesztő formában, mint a családok életében. Hiszen a család maga az élet forrása, a szeretet kézzelfogható fészke. Márpedig ahol a szeretet, ott az Isten. Isten földi sorsa – dicsősége vagy agonizáló szenvedése – a családok életében dől el. Még jobban kisarkítva így lehetne megfogalmazni: keresztények, mutassátok meg, milyen a családi életetek, és abból megállapítható, milyen sorsa van Krisztusnak ebben a korban, ebben a társadalomban!

Hogy milyen válságos helyzetbe került hazánkban a családok élete, mindannyian tudjuk. Állítsuk össze a családjainkban szenvedő, miattunk agonizáló Krisztus keresztútjának stációit. Mikor, mi miatt ítéljük keresztalálra a családi életünket üdvözíteni akaró Jézust?

1. Agonizál, ha megszenyered a házasság, amely még a pogányoknál is „res sacra”, vagyis szent intézmény. Nálunk, keresztényeknél szentség. Méghozzá olyan sacramentum, amelyet Pál apostol Jézus és az egyház viszonyához hasonlít: „A férj úgy gondolja, úgy szeresse feleségét, ahogy Krisztus szereti az egyházat...” (Ef 5,25). Ha tehát valaki, vagyis a férfi és a nő úgy dönt, hogy kizárja egyesülésükből, házasságukból Krisztust, akkor ez önmagában hordozza az ítéletet, a keresztre feszítés ítéletét.

2. Agonizál Krisztus a családban, ha abban nem a szeretet az éltető erő. A házasság szentsége olyan különleges képességeket segít kibontakoztatni a családban, amelyek segítségével jobbik énünk kerekedik felül. Hiszen mindannyiunkban egy istenarc rejtőzködik, és épp arra lenne szüksége egyénnek, közösségnek, hogy a mélyből, a rejtekből ez a jobbik, ez az istenarcú énünk győzzön az egymás iránti szeretet hatására. Ezzel szemben családjaink éppen azért esnek szét, mert az istenarc helyett a bennünk élő rosszabbik énünk, az a bizonyos bête humaine lesz a hangadó: a kontroll nélküli ösztönvilág. És ha igaz az, hogy Krisztust a bűnök feszítették keresztre, akkor – folytatva elmélkedésünk alapgondolatát – a köztünk, a családjainkban élő Krisztust ma is ugyanezek a bűnök, a mi bűneink ítélnek halálra. A keresztény házasság szentségi lényegénél fogva az erények fellegvárává válhat, olyan földi aziliummá, menedékhelyé, ahol kicsik és nagyok a Tábor-hegyen elhangzott „jó nekünk itt lennünk” légkörében élnek. Ha azonban erények helyett a bűnök veszik át a szerepet, akkor Tábor-hegy helyett pokollá válik a család élete. A templom oltáránál kezdődött, és milyen gyakran a bírói pulpitusnál fejeződik be!

3. A legfeltűnőbbben akkor hozható párhuzamba Krisztus agóniája, keresztre feszítése a mi bűneink okozta halálos ítélettel, amikor a szülők saját maguk mondják ki a halált saját magzatukra. És ekkor szóról szóra beteljesedik a nagyapóteki prófécia: „Vére rajtunk és gyermekeinken” (Mt 27,25). Valóban igaz a jézusi figyelmeztetés: „Inkább magatokat sirassátok és gyermekeiteket!” (Lk 23,28).

Lehet, hogy sokan vannak, akik megkímélik Jézust az újabb halálos ítélettől, és nem tesznek olyat, ami miatt agonizálni kényszerül. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem élnék át Krisztus agóniájának azt a másik formáját, amit korábban passzív jelzővel illetem. Sokan vannak közöttünk, akik már megértették és megvalósítják Jézus kérését: sirassátok fiaitokat, gyermekeitek miatt zokogjatok! Ők azok, akiknek szívét hét vagy ki tudná megszámlálni, hogy

hány tör járja át. Ők a hétfájdalmú anyák és apák és nagyszülők, akik szenvednek, és agonizálnak családjuk miatt, mert bár mindent megtettek, mégsem tudták megtartani gyermekeiket Krisztus mellett.

Még felsorolni is nehéz azt a számtalan testi, lelki megpróbáltatást, amitől retteghetnek a szülők. A betegségek, a járványok, amelyek egy életre rokkanttá tehetik legföltettebb kincsüket, gyermeküket. De ennél még nagyobb veszély is leselkedhet: mennyi kettétört, jellemében sérült fiatal él ma családjainkban, és tehetetlenek vagyunk velük szemben. Tékozló fiúk ők, akik elherdálják a család lelki, szellemi kincseit. Itt hagynak minket, idegen útra térnek, és mi hiába várjuk vissza őket. Hányszor ismétljük az ismert szöveget: „Jöjj vissza hát, ó, jöjj, fiam”... Mindez égő sebhely, krisztusi stigma a szülők, a nevelők, a lelkiatyák életében. Stigmák, amelyek sohasem tűnnek el lelkünkéből. Feltörtük az ugart, mennyit verejtékeztünk, vetettünk, és hová lett az aratás?

Ilyenkor kell Pál apostol lelkületével átadnunk magunkat az értünk szenvedő Krisztusnak: „Krisztusért keresztre vagyok feszítve!” Ez az a passio mistica, amikor nem mint bűnösök szenvedünk, hanem mint keresztények (Péter első levele 2,24).

És a felsorolásból ne hagyjuk ki a nagyszülők agóniáját, akik tehetetlenül veszik tudomásul, hogy saját gyermekeik már meg sem kereszteltek az unokákat. Hogy sírnak, és hogy vérzik a szívük annak láttán, hogy a kicsik nemhogy templomba nem járnak, de még a Miatyánkot sem ismerik... És így lehetne folytatni a szenvedő családok vég nélküli sorát, amelyet mi, papok ismerünk igazán, hiszen ezeknek a szétzilált családoknak a fiataljaival találkozunk nap mint nap, amikor olykor betérnek hozzánk.

* * *

Mit kell tennie ilyen esetben a hívő kereszténynek? A kérdés elevenbe vág! Hiszen nem mindegy, hogy a kapott sebekből élet vagy halál származik. A lelki sebek ugyanis, akárcsak a testiek, elmérgesedhetnek, halált hozó vérmérgezést okozhatnak. Egyedül Krisztus képes ezeket az agóniákat gyógyítani, sőt kegyelmet adó és osztó isteni stigmákká szentelni. Méghozzá úgy, hogy saját vérző kínjainkat Krisztus sebeivé változtatjuk át, épp annak a páli üzenetnek a szellemében, amely életünk egészét, szenvedéseinket is Krisztusban egyesíti: élek, de nem önmagamért, és nem egyedül, hanem Krisztus él bennem. Ehhez minden bizonyosan úgy kell közeledni, mint ahogy Tamás közeledett Krisztus megdicsőült húsvéti sebeihez. Előbb magunknak kell meggyőződnünk arról, hogy Krisztusnak épp ebben van különleges ereje és képessége: kegyelemmé tudja átformálni azokat a véres sebeket, amelyeket ellenségeitől, sőt övéitől kapott a Golgota stációin. Tamásként kell előbb saját magunknak is érinteni Jézus sebeit, hogy megtérve el tudjuk viselni másoktól kapott megaláztatásainkat.

Vannak a magyar főpapok között olyan, sokat szenvedett, testileg és lelkileg egyaránt meggyötört példaképek, akiktől magam is sokat tanultam. Egyiküknek, Belon Gellért püspöknek főpapi címerében ezt a bibliai mondatot olvastam: „VULNERE SANUS”. Nehéz visszaadni a latin tömörséggel megfogalmazott gondolatot; valahogy így lehetne fordítani: az ő sebei által gyógyultatok meg. Péter apostol írja ezt híveinek az első levele második fejezetében (2,24). Ha valaki, akkor ő ennek leghitelesebb tanúja. Az apostolok közül – Júdást leszámítva – senki nem szenvedett oly gyötrellemmel, mint ő, a félelme miatt Krisztusát letagadó, megtagadó tanítvány. Ennek ellenére lelki sebeit Jézus meggyógyította, és apostoltársainak ő lett a vezetője, a híveknek legfőbb pásztora. Az említett főpap, Gellért püspök operált tüdővel, a levegőért küzdve élt és prédikált; lelki sebzettségéről pedig elég annyit mondanom, hogy a Prohászka-lelkületű papot püspökké nevezte ki a pápa, de a pártállam tíz évig nem járult hozzá felszenteléséhez.

Ennek ellenére az egész ország hétről hétre, papok, hívek egyaránt, tőle kaptunk lelki táplálékot, erőt, reményt, kifogyhatatlan optimizmust. Reménytelen szemmütetem éjszakáján az ő elmélkedését hozták ágyamhoz magnószalagon. Mennyi erőt kaptam ettől a csupa seb

krisztusi főpaptól, mert saját maga tapasztalta, hogy „vulnere sanus”. Itt cseng most is a fülemben gyakran hirdetett hitvallása: nincs olyan reménytelen helyzet – akár fizikai, akár lelki, erkölcsi –, amit Jézusban nem lehetne elviselni! Bármilyen sebet kapjunk, abban van elrejtve gyógyulásunk.

Atvívte ezt a szülők, nagyszülők, nevelők, lelkiatyák sebzettségére, ne feledjük, hogy egyedül Krisztussal vagyunk képesek elviselni, sőt megoldani gyötrődéseinket. Ha csak panaszkodunk, ha családunk, közösségünk bűneit minduntalan szellőztetjük, továbbadjuk, akkor sebeink elmérgesednek, és mi leszünk a gennyes góccok fertőzői. De ha Krisztusért imádságos lélekkel, a tékozlókért engesztelve viseljük a minket ért megalázó sebeket, ütéseket, ostorcsapásokat, akkor szép lassan mi magunk fogjuk észrevenni „bőrünkön”, vagyis lelki életünkben, sorsunk és gyermekeink sorsának alakulásában, hogy elviselhetetlennek érzett sebeink kezdenek gyógyulni. Hiszen „tudjuk, hogy az Istent szeretőknek minden a javukra válik” (Róm 8,28). Még a magunk és családunk bűneiből is tud jót kihozni a hozzánk irgalmas, a húsvéti ragyogásban égő stigmáival közeledő Krisztus! És ezzel a tudattal kell nekünk is közeledni mindazokhoz, akikről most azt gondoljuk, hogy nem lehet segíteni rajtuk. Csak ne essünk kétségbe, és ne panaszkodjunk állandóan a minket ért sérelmek miatt, hanem közeledjünk a mi hitetlenkedő Tamásainkhoz úgy, ahogy Jézus tette: saját sebeivel gyógyította meg apostolát. Ha hitünk van, akkor eljön az idő, amikor stigmává szentelődő sebeink fogják meggyógyítani a ránk bízottakat. Így leszünk – ebben az értelemben is – Krisztus sorstársai (Zsid 3,14).

Krisztus üzenete, életszemlélete azért eu-angelion, jó hír, örömhír, mert nem engedi saját életében és a mienkében sem, hogy lehorgonyozzunk a szenvedés mindent eltorzító szörnyűségeiben. Nagyon vigyáznunk kell nekünk is, hogy ne a passiót tekintsük végcélnek. Nem véletlenül nevel bennünket a liturgia arra, hogy ha elkísérjük Jézust negyven napon át a keresztúton fel, egészen a kálváriáig, akkor ugyanolyan együttérző lelkülettel kíséreljük el a húsvéti megdicsőülésének útjain is. Csak így válunk sorstársaivá, és csak így élhetjük át a legmerészebb valóságot, az evangélium lényegét, hogy „ahonnét a halál származott, onnét az élet árad” (A kereszt prefációja). Bármekkora legyen is testi-lelki nyomorúságunk passiója, a húsvét gyógyító erejéről ne feledkezzünk el. Ezt a titkot alig lehet másként megközelíteni, mint a szimbólumokkal, úgy, ahogy ezt a liturgia is teszi: Jézus sebeit jelképező tömjénszemeket helyez a húsvéti gyertyába, és ezzel vonul be a passiót követő nap éjszakájába a Lumen Christi! Sebekből, ostorcsapásokból, agóniából születik meg Krisztus világossága. A stigmákból a gyógyulás. Ez már az első lépés a krisztusi szenvedés misztikája felé...

* * *

URUNK, JÉZUSUNK,

Mindenben hasonló akartál lenni hozzánk. Ezért vállaltad, és ezért vállalod ma is a sebeket testeden, lelken. Így veszel részt a világ kozmikus sebzettségében. Erősíts meg elhatározásomban, hogy legalább én ne sebesítsek meg Téged. És taníts meg arra, hogy a magam sebeit a Te lelkületteddel tudjam viselni, a másoktól kapott sebekkel pedig a Te segítségével tudjam gyógyítani a kétségbeesett Tamásaimat. Amen.

V. Eleséseink

Ecce homo! A pilátusi kijelentés nemcsak Jézusra vonatkozik. Mindegyikünkre érvényes. Még a nagypénteki dráma sem ismeretlen sokunk számára. Hiszen ki-ki megy a maga keresztútján, és míg feljutunk a Golgota csúcsára, mindegyikünk megbotlik, elesik, sőt összeroskad.

A keresztény hívó számára mindebben épp az ad erőt, hogy még zuhanásaiban is van kire felnéznie, és van kibe kapaszkodnia. Az Ecce homo épp azt jelenti számomra, hogy Krisztus vállalta az elesést is. Mindenben hasonló akart lenni hozzánk. És így a tétel megfordítottja is igaz: mindenben hasonlíthatunk hozzá. Az ecce homo tehát azt jelenti, hogy Jézussal együtt mindannyian *esendők* vagyunk. A szó gyöke: „esni”; aki elesik, esendő. Az elesés elválaszthatatlan emberi mivoltunktól.

A keresztút bármelyik ábrázolása Jézus három elesését úgy mutatja be, hogy mindig mélyebb az esés: megbotlik, elesik, elvágódik... Botlás... Elesés... Zuhanás. De mindegyikből felkel! Nem idegen, és nem ismeretlen esendő mivoltunknak ez a fokozás sem. De azt meg kell vallanunk, hogy felkelni csak Jézus segítségével tudunk.

A jézusi elesésekkel kapcsolatban szeretnék rámutatni egy másik hasonlóságra is. Az ecce homo ugyanis nem csak esendőségünkben tesz minket sorstárssá Jézussal. Sokkal mélyebbek a gyökerek! Az Ecce homo ugyanis rámutat arra a legbensőbb azonosulásra, amely összeköt minket Krisztussal. Aki vállalni akarja az emberi sorsot, annak vállalnia kell mindazt, ami szükségképpen összetevője létünknek: a test, a szellem, a kegyelem hármasságát. E három világ – tapasztaljuk nap-nap után frontálisan ütközik össze bennünk. Amikor az Ecce homo elhangzott Pilátus ajkán, akkor olyan teológiai igazságot érintett – akaratlanul is! –, amelyet a krisztológiából jól ismerünk. Jézus éppen azért lett megváltónk, hogy elfogadta emberi mivoltunkat: vállalta fizikai, szellemi és isteni (kegyelmi) létünk minden vonzatát. Nemcsak úgy, és nemcsak azt, ami szép és jó, hanem azt is, ami nehéz, sőt tragikus. Meditációnk egyik

legmegrázóbb élménye az legyen, hogy Jézus e hármasharcban is sorstársunk akart lenni. Nem ismeretlen ez a kifejezés annak, aki olvassa, és mondatról mondatra elemzi a Szentírást. „Hiszen Krisztusnak lettünk sorstársai” (Zsid 3,14). Így kövessük most agonizáló Jézusunkat eleséseinek stációinál.

* * *

Testünk elesettsége. Az embert alkotó három összetevő közül ez a legkonkrétabb. Minden, ami anyagból, testből áll, magában hordja az elmúlást. Azzal, hogy az Ige testté lett, szükségképpen magára vette az ember fizikai esendőségének minden változatát, kezdve a magzat, a gyermek életének teljes kiszolgáltatottságától (Betlehem, Názáret, Egyiptom) a munkával együtt járó kimerültségen át (a názáreti harminc év és a háromévi apostoli küldetés) a nagypénteki testi megsemmisülésig. Valóban nincs az a testi szenvedés, amely idegen lenne Jézustól: fázott, éhezett és szomjazott, izzadt, hajléktalan volt, sebeket ütöttek testén, arcul verték, leköpték, ostromozták, tövist szúrtak a fejébe, szögeket vertek eleven testébe, szívét átdöfték. Ha valaki, hát Jézus tudta, ismerte, mit jelent testben élő embernek lenni: Ecce homo. Épp ez az oka annak, hogy térben és időben mindig és mindenhol, függetlenül nemtől és fajtól, Jézus Krisztushoz menekülnek a szenvedők.

Ritkán találok olyan valakivel, aki ezt az egyetemes, kozmikus sorsközösséget úgy szavakba tudta volna foglalni, mint Szép Ernő. Jézus Krisztust hatvan jelzővel szólítja meg versében. És nemcsak szenvedéseit sorolja fel, hanem azt is, hogy mi, a legkülönbözőbb formában szenvedők miért érezzük magunkat az ő sorstársának. Néhány kiragadott jelző a sok közül. Emberek istene, Te lehajtott fejú, Te örökre vérző, Te kihaladt szívű, Egyetlen magános, Kínoknak grófja, Mindenki testvére... És éppen azért, mert mindenki testvére, minden szenvedőnek Ő a menedéke: Gyermeknek rokona, Véneknek pajtása, Vándoroknak botja, Leülő koldusnak támasztó párnája, Bénának fürdője, Éhes vendéglője, Poklosnak barátja, Némának ekhója, Halálnak doktora, Vakoknak gyertyája, Szegények szegénye... A vers végén rátalálunk a titok nyitjára: Te mennyekben járó, Istennek embere, Fényességben álló Örökös boldogság! Vagyis mint Isten embere, mint Megváltó tud segíteni a szenvedőkön. A teológia ezt Pál apostol szavaival így fejezi ki: mivel Jézus kiüresítette önmagát, megalázta magát, vállalva még a kereszthalált is, ezért Isten mindent felülmúló módon felmagasztalta, minden térd meghajol előtte, mert Jézus Krisztus az Úr! (Fil 2,10).

A harmincéves Jézus minden bizonnyal erős férfialkat volt. Különbösen nem bírta volna az állandó gyaloglást, éhezést a pusztában, a mérhetetlen testi-lelki erőt kívánó és napokig tartó prédikálást, az otthontalanságot, hiszen a pusztta földön aludt, mert nem volt hol lehajtsa fejét. Emberi számítás szerint a katonák korbácsütéseibe már bele kellett volna halnia. Atlétaalkata egy ideig bírta, de aztán elesett. Ő maga jelentette ki: a lélek erős, de a test gyenge (Mk 14,38). Ecce homo! Nézem a testében összetört Jézus zuhanását, és közben gondolok a magam testi nyomorúságára és mindannyiunkéra. Mekkora erőt ad a Krisztus-követőnek ez a találkozás! Jézus nem lázad, elfogadja ezt a teljes kiszolgáltatottságot, tehetetlenséget. Ezt jelképezi az elviselhetetlen, nehéz kereszt, amely a földre sújtja, és a szögek, amelyek mozdulatlanságra kárhoztatják. Ez jusson eszünkbe, amikor a kórházi ágyon vagy a műtőasztalon fekszünk kiszolgáltatottan, vagy – ami még rettenetesebb – fekszenek a legközelebbi hozzátartozóink. Van-e nagyobb fájdalma a szülőnek, mint tehetetlenül nézni gyermekét, akiről lemondtak az orvosok? Van-e rettenetesebb látvány, mint közletről látni szüleink testi leépülését, vagy tapasztalni testünk megrokkánását, öregedését? Ó, terheid alatt összeroskadt Jézus, halálnak doktora, mindenki testvére, segíts, hogy bírjam, és fel tudjak keln...

Szellemi eleséseink. Szinte lehetetlen eldönteni, hogy nem gyötrelmesebbek-e a testiéknél. Sokkal gyakrabban megesik velünk. Itt van például az igazság vagy az ethosz bennünk zajló harca, amely igazi agónia! Vajon Krisztus ismeri-e ezt a belső vívódást, és voltak-e kudarcai?

Jézus emberi sorsunk vállalásával maga is átélte a szellem összeütközését teremtmény voltunk külső, belső korlátaival. Hányszor találkozunk az evangéliumban olyan tetten érhető, megoldhatatlannak tűnő dilemmával, amelyet még Jézusnak is nehéz megoldania. Maga mondja, hogy látja, hallja mindazt, amit az Atya megmutat és elmond neki, tehát intuitíve átél egy-egy igazságot, és nem tudja mindenkivel elfogadtatni, még az apostolokkal sem mindig. Valósággal szellemi gyötrődésnek, agóniának érzi, hogy Nikodémus nem érti meg őt: „Te Izrael tanítója vagy, és nem érted” (Jn 3,11). Egy-egy példabeszéd után legszűkebb baráti köre arra kéri, hogy magyarázza meg nekik, mert képtelenek felfogni. Még a bonyolultnak igazán nem nevezhető magvetőről szóló példabeszédet sem értik meg (Lk 8,10). Hát még amikor a szenvedéséről beszél, mert szeretné megértetni velük, hogy felkészítse őket a nagypénteki drámára. „De azok nem értették meg ezt a beszédet. Rejtve maradt előttük, és nem fogták fel értelmét” (Lk 9,45). És hogy ez mennyire elviselhetetlen volt számára, sőt mekkora feszültséget okozott lelkében, jelzi ingerültsége, amellyel Péterre rontott, és sátánnak nevezte, mert emberi módon, és nem Isten tervei szerint gondolkodik (Mk 8,33). És Jézus is ismerte a gondolat, az igazság szavakba öntésének, az Ige, a Logosz „testté” formálásának, megfogalmazásának vajúadását. Ha a szellem világába próbálunk behatolni, minduntalan korlátokba ütközünk, ha tézisekbe, hasonlatokba, analógiákba akarjuk áttenni, behelyettesíteni gondolatainkat, igazságainkat. Jézus szeretne volna kézzelfoghatóvá tenni Isten országát, hasonlatok, példák szemkápráztató sorát idézte fel, mégsem tudta megértetni tanítványaival az igazság lényegét. Ilyenkor felsóhajtott: „Mihez hasonlít az Isten országa? Mihez is hasonlítsam?” (Lk 13,18). Jézus szomorú volt, mert örömhírét sokan nem fogadták el.

Mennyivel inkább szenvedünk mi a szellem korlátai miatt, ha még az Ige számára sem volt könnyű a feladat? Az Ecce homo számunkra itt azt jelenti, hogy csak emberek vagyunk, szellemi lények ugyan, de korlátoltak, korlátok közé szorítottak. Sasszárnyaink vannak, de a sas sem tud a kiszabott terén túl repülni. Ikaroszok vagyunk mindahányan, még a Nobel-díjas zsenik is. Csak vegyük kezünkbe írásaikat, vallomásiakat, és meggyőződhetünk, mennyi kudarc, elesés, rettegés és zuhanás kíséri az embert a szellemi életben is. „Vonj sugaradba, Istenem, mint madár a fészkére, szállnék hozzád! De látod, a rét örömei közt elpattant a szárnyam csontja” – írja Weöres Sándor. Amikor pedig az Isten megengedi, hogy a természet törvényeinek egy-egy titkára rájőjjünk, abból is gyilkos fegyvert csinálunk. „Kiássuk a kincset, hogy elherdáljuk, hogy megalkossuk a pusztulás iszonyú gépezetét.” Így fohászkodik a Nobel-díjas tudós: „Uram, ne hagyd, hogy leromboljam az élet templomát! Engedd, hogy hasznomra váljék a tudás... Uram, legyünk társak az alkotásban...” (Szent-Györgyi Albert: Psalmus humanus).

És mit küszködnek legnagyobb teológusaink is, a Prohászka, a Horváth Sándorok, Teilhard de Chardinek! Mennyire érzik a borotvaélen táncoló emberi szellem zuhanásainak lehetőségeit egy-egy igazság emberi megközelítésénél. És hányszor érezzük, tapasztaljuk – magunkban, másokban – az ethosz agóniáját, amelyről senki eddig nem tudott úgy szólni, mint Pál: „Készen vagyok ugyan akarni a jót, de arra, hogy tegyem is, nem vagyok képes.” A kívánt harmónia helyett minduntalan a diszharmónia teszi keserűvé életünket. Amikor a húszas években egy neves egyházi ember meghasonlott önmagával, és a hír eljutott Prohászka püspökhöz, felkiáltott: „Hát még az üstökösök is lezuhanhatnak?” Eleséseink eme stációjánál a szegény József Attilával forduljunk Istenhez: „Bukj fel az árból... Ijessz meg engem, Istenem, szükségem van a haragodra... Ordíts reám, hogy nem szabad. Csapj a kezemre mennyköveddel!”

* * *

Isten és az ember belső viszonya: a végtelen és a véges, a Teremtő és a teremtmény, az Abszolút Úr és az emberi szabad akarat. Ez „belső várkastélyunk” kegyelmi életének színtere.

Az evangéliumból tudjuk, hogy Jézus ezeket a küzdelmeinket is ismeri: kudarcainkat és győzelmi esélyeinket egyaránt. Vagyis itt is érvényes az Ecce homo: íme, ebben is sorstársunk.

Az alapgondolatot a teológia nyelvén is megfogalmazhatjuk. Hiszen mi másról van itt szó, mint „a valóságos Isten és a valóságos ember” misztériumáról, vagyis a két természet, az Isten és az ember egy személyben való együttéléséből fakadó kimondhatatlan feszültségről. E feszültségből származó megnyilvánulásokat tetten érhetjük Jézusnál nemcsak akkor, amikor őt magát és apostolait is figyelmezteti annak a bizonyos órának isteni tartalmára, amely óra még nem jött el, vagy már közeledik, vagy épp most van itt. A végtelenség, az időtlen örökkévalóság és a térben meghatározható időbeliségnek a feszültségében élte életét, és amikor a történelem órája Isten akaratával egybevágott, elkezdődött a getszemáni agónia.

Egyik legégetőbb problémánk nekünk is az, hogy mindent csak „homályban”, „tükörben”, a hit világosságának szemmel nem látható fényében tapogatózunk. Ez viszont nem zárja ki, hogy lelki életünk égboltja olykor csillagtalan. Ez az, amit a lelki élet nagymesterei a lélek sötét éjszakájának neveznek. Ismerik ezt legnagyobb szentjeink is, akik annyiszor panaszkodnak lelki szárazságról, amikor még az imádság sem hoz megnyugvást és bizonyosságot. A „belső várkastély” ilyenkor visszhangozza a kereszten agonizáló Jézus velőtrázó kiáltását: „Éli, Éli, lámámá szabáktáni?”, vagyis „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el?” (Mt 27,46).

Van-e itt megoldás? Van, de csak akkor, ha együtt haladunk a kereszttúton Jézussal. A Krisztus-követő azért nincs soha egészen egyedül, mert ha megkérdezi az Istent a lelki sötétség elmúltával, hogy „hol voltál, Uram?”, Szent Katalinnal együtt hallani fogja a választ: „Lelked egyik sarkából figyeltelek, hogy hűséges vagy-e hozzám.” Prohászka püspök ezt úgy fejezte ki, hogy amikor a hit gyertyafénye átmenetileg pislákol vagy kialszik, akkor a hűség virraszt!

* * *

URUNK, JÉZUSUNK,

Tudjuk, hogy bűneink, erkölcsi nyomorékságunk miatt kellett válladra venni a keresztet. Miattunk estél el, terheink alatt zuhantál a földre. Add, hogy zúgolódás nélkül viseljem emberi létem legnagyobb terheit, önmagam korlátoltságait. Add, hogy zuhanásaim közepette Rád találhassak, és Veled együtt felkelve, a Te erőd birtokában végig tudjak menni kereszttúton. Ó, megbotló, eleső, zuhanó Krisztusunk, emelj fel minket! Amen.

VI. Keresztjeink

Hajlamosak vagyunk mindent idealizálni. Talán a vallásos irodalom is felelős ezért. Meghatódottan tudunk keresztutat járni, és mély áhítattal énekeljük A keresztfához megyek szövegét, amely szemléletesen tükrözi, hogy mit is várunk a keresttől: „...mert máshol nem lelhetek nyugodalmat lelkemnek”.

Csakhogy a mi gyötrelmekkel teli életünk annyi borzalmat hordoz, hogy aligha fogunk egykönnyen megnyugodni. Mert igaz, hogy a kereszt misztériuma magában foglalja a kereszt misztikáját is, de annak átéléséhez hosszú út vezet. Megkísérlem legalább az útjelzőket megmutatni azoknak, akik a keresztjét hordozó Krisztussal járják életük stációit.

És hogy nem véletlenül hozom szóba mostani életünk borzalmait, csak néhány mondattal utalok két olyan eseményre, amely sokunk idegeit borzolta fel. Az egyiknek magam vagyok tanúja. Az én hittanosaim közé hozták fel vidékről azt a két gyermeket, akiknek apja megfojtotta, majd feldarabolta édesanyjukat. A televízió és a rádió többször adott hírt erről, amely hírek általában csak néhány órára döbrentik meg az embert. De ha ilyen közelről kell szembesülni a szenvedéssel, az ártatlan lányka és fiúcska gyötrődését látva, nekünk magunknak kell hitet és erőt adni, megoldást találni, előbb nekünk kell vállunkra venni Krisztus keresztjét. A másik rettenetes élményt az Új Ember legutóbbi számának egy képe véste belém: keresztre feszített nők! A hetven évvel ezelőtti népiirtáskor őrzőngő mohamedán katonák így kínozták halálra a keresztény örmény nőket.

Ezzel már elérkeztünk magához a kereszthez, amelynek Jézus óta szentségi jellege van; a kereszthez, amely mind a mai napig élő, kézzelfogható valóság. De ugyanakkor ma is örülség és botrány a világ számára (1Kor 1,23). A kereszt és a ráfeszített Krisztus a botrány sziklája, a botlás köve, mondja Péter apostol (1Pt 2,7). Még a hívő számára is sok kísértést okozhat. Elfogadásához alázat, kegyelem és mély hit kell. Ezt Jézus is tudja, és bizonyára ezért jelentette ki előre, hogy sokan megbotránkoznak majd miatta. De ugyanakkor a nyolc boldogsághoz

kilencedikként csatolja: „Boldog, aki nem botránkozik meg rajtam” (Mt 11,6). Tehát nekünk is megígéri, hogy ha keresztje – és saját keresztünk – miatt nem botránkozunk meg, akkor egyfajta jézusi boldogságban részesít minket.

Az egyik póluson a botránkozás, a másikon a jézusi boldogság. Ez is jelzi, hogy a kereszt mindig is, ma is, életünk és istenhitünk nyitott problémája, meg kell harcolni érte.

* * *

A hitünket is próbára tevő kereszttel kapcsolatban elsőként nézzük meg az evangéliumban, Jézus mit mond, és mit érez a keresztről.

A legváratlanabb pillanatokban, békés beszélgetés közben, félreérthetetlen nyíltsággal hívja fel tanítványai figyelmét az előtte álló szenvedésekre. Mivel ez többször előfordult, Péter késztetést érzett magában, hogy hitetlenkedő megdöbbenésének hangot adjon. A drámai jelenetet élethűen őrizte meg az evangélium: „Péter akkor félrevonta, és ezekkel a szavakkal tett neki szemrehányást: »Ments Isten, Uram, ilyesmi nem történhetik meg veled.«” A „félrevonta” kifejezés is jelzi, hogy Péter sehogy sem tudta felfogni, amit Jézus a saját szenvedésének rémségeiről mondott. Szinte drámai víziót vetít eléjük: az Emberfiának sokat kell szenvednie. És még részletezi is: az emberek kezébe kerül. Kik ezek az emberek, és mit csinálnak vele? Még ezt is megmondja: lesznek olyan emberek, akik a főpapok és az írástudók, saját népe vezetői kezére adják az Emberfiát. És lesznek ennél félelmetesebbek is. A főpapok ugyanis nem vállalják a hóhérmunkát. Átadják a pogányoknak, akik saját módszereiket alkalmazva végeznek az Emberfiával: kigúnyolják, megostorozzák, és keresztre feszítik. Az evangéliumok szerint mindezt fokozatosan adagolva, három ízben említette Jézus az apostoloknak (Mt 16,21, 17,22, 20,17; Lk 18,31-33). De a tényekhez az is hozzátartozik, hogy mindhárom esetben a dráma fináléjaként diadalmas jövendölés hangzik el: megölik az Emberfiát, DE! Harmadnapra feltámad halottaiból! Ha az apostolok, vagyis Jézus leghűségesebb tanítványai és bizalmas barátai értetlenül álltak szenvedései hallatán, még inkább ez az értetlenség vett erőt rajtuk, amikor az emberi értelem számára felfoghatatlan „halottaiból való feltámadásra” utalt. Becsületesen rögzítik is az igazságot: „Ők azonban mit sem értettek ebből. Ez a beszéd homályos volt előttük, és nem értették, hogy mit akar vele mondani” (Lk 18,34).

Kimondhatatlan hálával tartozunk az evangélistáknak azért, hogy mindezt valóságként örökítették meg számunkra, a késői Krisztus-követők számára. Ha ugyanis Jézus elviselte apostolainak értetlenségét, és nevelte, olykor korholta őket, hogy fogják fel már végre a kereszt nélkülözhetetlenségét a megváltásban, akkor ne csodálkozzunk, hogy mi magunk is csak lassan és vonakodva tudunk megbarátkozni a kereszt misztériumával. Annyit azonban jól kell látnunk: Jézust nem lehet eltántorítani keresztjének víziójától, sőt tudatosan halad a nagypénteki dráma felé. Hogy milyenek látták elszántságát az apostolok, hogy milyen következetes volt szenvedései megjövendölésében, jelzik azok a megjegyzések, amelyek a tanítványok lelkiállapotát hitelesen tükrözik: „nem értették, de nem merték faggatni” (Mk 9,32), különösen az után az emlékezetes eset után, amikor Jézus sátánnak nevezte Pétert.

Bizonyára felkészítette tanítványait lelkileg az elkövetkezendőkre, hiszen az utolsó hetekben egyikük, Tamás, többi társát buzdítva, így kiáltott fel: „Menjünk mi is, haljunk meg vele együtt” (Jn 11,16).

Óriási változás! Mekkora ívelés az értetlen ellenállás és a baráti együttérzés, bajtársi közös sors vállalása között! Most sem értették, de a Mesterük iránti szeretet erősebb volt! Az aggódó szeretet megtörte ellenállásukat. Nem gondoljuk, hogy nekünk is ezen az úton kell haladnunk a kereszt misztériumának megközelítésében? Előbb-utóbb ráébredünk, hogy ez az egyetlen járható út. Hiszen ez nem más, mint a Via Crucis.

* * *

Krisztus keresztjét csak akkor tudjuk elfogadni, ha hajlandók vagyunk a szenvedés fogalmát új megvilágításban szemlélni. Más ugyanis szenvedni, és más keresztet hordozni. A szenvedés az emberi élet velejárója. Pál apostol ezt a természet egészére is kiterjeszti: „Tudjuk ugyanis, hogy az egész természet együtt sóhajtozik és vajúdik...” (Róm 8,22). És azt is tudjuk, hogy minden szenvedéstől irtózunk. Aki a földi életen kívül nem ismer más értékeket, mindent megtesz, hogy szabaduljon a világot és az emberiséget szüntelenül kínzó gyötrődésektől. Ezzel a szemlélettel maga Jézus is találkozott, sőt csak ezzel találkozott! Éppen ekörül támadt a vita közte és az apostolok között. Jézus nyíltan megmondja Péternek, hogy számára ez a magatartás nehezen elviselhető: „Terhemre vagy, mert emberi módon gondolkodol”, tudniillik a szenvedésről (Mt 16,23). E kijelentésből egyértelműen következik, hogy szeretné, hogy apostolai és követői, mi is, ne emberi módon gondolkodjunk és érezzünk a szenvedésről, hanem – ahogy ő ugyanebben a mondatában jelzi is – „Isten tervei szerint gondolkodjunk”.

Mit jelenthet az Isten tervei szerinti gondolkodás? Most természetesen egyedül a szenvedésre vonatkoztatjuk a kérdésre adandó választ.

Jézus, mint az élet minden területén, itt is forradalmi újítást kezdeményezett. A földi élettel, vagyis a szenvedéstől mindenáron menekülni akarással szembeállítja a természetfeletti világ felülmúlhatatlan értékeit, és isteni segítséget ígérve, adva, megtanít bennünket arra, hogy a szenvedésből keresztet formáljunk. Egyedül isteni segítséggel, vagyis a kegyelem erejével vagyunk képesek erre a szavakba alig foglalható transzponálásra. A zeneelmélet és gyakorlat jól ismeri azt a tevékenységet, amikor egy zenei tételt magasabb (vagy alacsonyabb) fekvésbe teszünk át. De analógiaként említhető a transzformátor szerepe is... Így jönnek létre a magasabb értékrendek, a meglévőket felhasználva, arra ráépítve valami új jön létre, akár csak a kertész oltókésének sebet, de ugyanakkor új életet adó tevékenységének eredményeként. „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld” (Mécs László).

Péternek és apostoltársainak keserves és több évig tartó megpróbáltatásokat kellett elviselniük, hogy megsejtsék a kereszt misztériumának titkát. Nekik is, nekünk is egyedül az ad reményt, hogy Jézus saját maga járja be előttünk e nehéz utat. Ezért hiteles a *Philosophia Christi*! Nemcsak hirdeti és elvárja, hogy követői vegyék fel nap-nap után a keresztjüket, hanem ő maga az első, aki ezt megteszi. Legalább most az egyszer idézzük fel együtt azt a két evangéliumi mondatot, amellyel igazolható mindaz, amit eddig mondtam. Az egyik: „Aki utánam akar jönni, vegye fel mindennap keresztjét.” A másik: „Ő keresztjét hordozva kiment a Golgotára; ott keresztre feszítették...” (Lk 9,23; Jn 19,18).

Példaadása azért magával ragadó, mert többet, halálosan többet tesz, mint amit tőlünk kér. Ő nemcsak vállára veszi keresztjét, hanem teljes elfogadása jeleként ráfekszik, hogy felfeszítsék a keresztre.

Amióta Jézus ezt vállalta, azóta mindannyiunk számára megoldható az élet egyik legnehezebb feladata: a szenvedések keresztté formálása. A megváltás szünet nélkül tart, Jézus velünk, saját keresztjeink által vált meg minket. Imádunk, és áldunk Téged, Krisztus, mert szent kereszted által váltod meg a világot!

Amióta Jézus átölelte nagypénteki keresztjét, azóta a kereszt isteni jel, *signum*. Szünet nélküli, agóniája révén felértékelődött saját szenvedésünk is, ha keresztté formáljuk. Ez a *mysterium crucis* legkézzelfoghatóbb vetülete.

A keresztnek sok formája van. Most nemcsak arra gondolok, hogy a Jézus korabeli keresztfáknak hány fajtája ismeretes (*simplex*, *summissa* és *capitata*), hanem arra, hogy milyenek azok a keresztetek, amelyekről Jézus azt mondja, hogy aki utána akar jönni, vegye fel naponta a sajátját. Mivel mindenkinek más keresztje van, ezért fogadjuk el, hogy ahány emberi szenvedés, annyi kereszt. Egy a fontos, hogy megegyezzen Krisztus keresztjének két alapvető sajátosságával: abszolút nyitott, és átölel mindenkit; vagyis vertikális és horizontális irányú.

* * *

Vertikális, mert földbe ásták. Vállalja a földi életet, annak minden gyötrelmével együtt: a természet, a test, a betegség, a halál keresztléneke alapja a föld, de az ég felé mutat. Épp ezáltal formálja át a bennük levő iszonyú szenvedéseket keresztté, Krisztus üdvöt hozó keresztléneke. Vertikális irányú lesz szenvedésem, mert az ég felé vezet: összeköti a földet az éggel, a természet rendjét a természetfeletti világgal, a földi szenvedés értelmetlen sötéttségét az isteni kegyelem naprendszerével. Horizontális, mert a keresztt, a rajta függő Krisztus két kitárt karjával átöleli az egész világot, minden ellentétet összebékít. Minden egyéni és közösségi ellenségességet és gyűlöletet kiengesztel. A kereszttnek kelet és nyugat irányában való nyíltsága éppen ellentéte az önzés magába zártságának. Krisztus két kitárt karja ölelni akar, míg az önzés görcsbe szorítja a kezét, a lelket. Ez a két jel, e két szimbólum uralja a világot: a keresztt kozmikus nyitottsága és a kör sátáni önzése. Chesterton a kört találóan a lunatikusok jelének mondja, amely hasonlít ahhoz a kígyóhoz, amely testével kört alkotva, farkát saját maga harapja. A kör zárttságot jelent, csak azt és csak annyit vállal, amennyit térfogata elvisel, és mivel képtelen kinyílni, ezért görcsbe merevedett öklével fenyeget mindent, különösen a kereszttet és a kereszthordozókat. Nemde a fanatikus lunatikusok tették Jézus vállára a kereszttet, és nemde az ő öklük verte agyon Jézust!?

Ha tehát szenvedéseinket vertikális és horizontális jellé tudjuk formálni, akkor abból keresztt lesz, vállunkra vehetjük, és beállhatunk Krisztus követői közé.

Melyek ezek a keresztték?

Lehet egy betegség, amely végigkíséri életünket, amely több, mint betegség, állapot. Vagy egy hirtelen fordulat az életben: gyermektelenség, amelyen nem lehet változtatni. Vagy váratlanul ért csapás, válás, megcsalnak, elárulnak épp azok, akikre eddig a legjobban számítottunk. Vagy külső körülmények: háború, politikai üldözés, munkanélküliség, börtön, kettétört élet... Ott voltam Rómában Mindszenty esztergomi érsek bíborosi kinevezésekor, ahol XII. Pius pápa átadta a vérszínű jelvényeket, és azt mondta: Te leszel az első, aki életedet, szenvedéseidet adod Krisztusért. És következett a lunatikusok öklének terrorja. Ő is, és mindannyian, akik vállalták ezt a sorsot, Krisztus keresztléneket hordoztuk. És az ő keresztléneket hordozzák azok a nagyszülők, szülők és nevelők, akik életüket áldozták fel családjukért, és most úgy látják, hogy vetésüket gonosz kezek telehintették konkollyal: csődbe jutott keresztény nevelésük. És ami a legfájóbb, maguk a családtagok, a fiatal anyák és apák, vagyis saját neveltjeik hintik a konkolyt az unokák lelkébe: sem kereszttelés, sem hittan, sem templom... Ezek azok a testi-lelki-kegyelmi szenvedések, amelyeket keresztté kell formálnunk, hogy Pál apostollal így kiálthassunk fel: „Krisztussal kereszttre vagyok feszítve”, mert „Akik Krisztus Jézushoz tartoznak, kereszttre feszítették testüket...” (Gal 2,20; 5,24). A kereszthordozásnak természetesen megvan a maga különleges iskolája. Kezdetben úgy érezzük, hogy nem bírjuk végigjárni a kereszttutunkat, de később a kegyelem segítségével egyre erősebbekké válunk. Néhányan pedig eljutnak Pál apostollal a keresztt iskolájának utolsó vizsgájára, amikor ezek a szavak is érvényes igazságot takarnak: „Isten őrizzen, hogy mással dicsekedjem, mint Urunk, Jézus Krisztus keresztlénekevel, aki által a világ meg van feszítve számomra, és én a világ számára” (Gal 6,14).

* * *

Az *Imitatio Christi*, a Krisztus-követés feltétele tehát, hogy szenvedéseinket keresztté, Krisztus keresztléneke alakítsuk, és hordozzuk.

És mit lehet még a kereszttel tenni? A választ erre is Krisztus adja meg. Az ötödik stáció előtt megrendülve állok, mert szemem láttára tör ketté az önzés előbb említett vasabroncsa. Jézust élve kell felvinniük a kivégzést végző katonáknak a Kálvária hegyére. De alig van már

élet benne, állandóan összeesik az ormótlan kereszt gerendájának súlya alatt. A katonák férfierőt keresnek. Szemük megakad a kertjéből hazafelé tartó görög férfin, az atlétatermetű Cirenei Simonon. Látják karjának feszülő izmait, és ráparancsolnak: emeld fel ezt a szerencsétlen halálraítéltet, és vedd válladra a keresztjét! A parancs iszonyatos és szégyenletes, hiszen bitófát vinni a nép szemében annyi, mint azonosulni a halált érdemlő bűnnel. „Mit szól az asszonyom, és milyen letörölhetetlen szégyenfoltot égetek gyermekeim és unokáim homlokára?” De Simon felmérte helyzetét: itt nem lehet ellenszegülni, engedelmeskedni kell! Felemeli Jézust, igyekszik a kereszt alól kiszabadítani, és a maga vállára helyezi a szégyenfáját. Ebben a pillanatban Jézus felnyitotta ájulásban leragadt véres szemét, és rátekintett megmentőjére. Ez a tekintet belevésődött Simon lelkébe, és elkísérte élete végéig. Akkor még nem sejtette, hogy a Krisztuskövetők példaképévé vált. Felemelni a keresztthordozót, átvenni tőle a keresztet, segíteni neki a keresztviselésben, akkora tett Isten szemében, hogy aki ezt vállalja, világtörténelmi alakká magasodik. Mert nemcsak az önző lunatikuskok kerülnek be a történelembe, hanem az önzetlen keresztthordozók is. A különbség az, hogy az előbbiek a profán történelembe, az utóbbiak a világot megváltó Krisztus történelmébe írják be nevüket.

„Simon, segíts!” Ez a kereszt utolsó, legnagyobb kihívása. Ez az, amikor nemcsak a magam keresztjével törődöm, hanem mások szenvedését is a magaménak vallom. Cirenei Simon óta így alakítható át Jézus kívánsága: „Aki utánam akar jönni, vegye fel keresztjét, de nemcsak a magáét, hanem másokét is.” Ehhez újabb erőre van szükségünk. És ezt is megkapjuk. Amikor ugyanis Simon ként vállaljuk mások keresztjét, mindig találkozunk Jézus isteni arcával, felejthetetlen tekintetével. Ez a nagypénteki véres bitófának a titka. A kereszt metamorfózisának legszentebb isteni drámája, igazi Divina Commedia, a szó eredeti értelmében.

Ez már a crux gemmata; a drágakövekkel ékes kereszt másik arculata, amely kitüntetéssé, signum laudisszá, húsvéti fényben ragyogó krisztusi stigmává magasztosul. Itt válik a kereszt misztériuma a kereszt misztikájává. Aki végigjárja ezt az utat, megérti Jézusnak azt a letartóztatása előtti ígését, amit akkor még az apostolok sem értettek: „Én pedig, ha felemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok” (Jn 12,33). Két karjával mindenkit átölel, mindenekelőtt azokat, akik botránkozás nélkül, hűségesen, kereszttel a vállukon követik őt, és még a kegyelem segítségével van annyi erejük, hogy segítsenek másoknak is a keresztthordozásban.

* * *

URUNK, JÉZUSUNK,

Ments meg minket a legnagyobb vétektől, és ne engedd, hogy megint keresztre feszítsünk Téged. „Mert vannak, akik újra keresztre feszítik az Isten Fiát, és csúfot üznek belőle” (Zsid 6,6). Keresztet előtt térdelve kérjük, világosítsd meg lelkünket, hogy felfogjuk, mint kell szenvedéseinket keresztté alakítani. Adj erőt, hogy ne roppanjunk össze a magunk és a ránk bízottak keresztje alatt. Szent kereszteddél válts meg engem, családomat, hazámat, a világot. Amen.

VII. „Halálunk óráján”

Circumdederunt me gemitus mortis. Mindannyian a halál fiai vagyunk. Életünk első percétől kezdve biztos léptekkel közeledünk az utolsó órához. Az Ave Maria utolsó mondata visszhangzik a lelkemben, amely csodálatos egyszerűséggel fejezi ki a „mostnak” és a „halálunk órájának” ívelését. A Szentlélek Úristen ereje és zsenialitása lüktet ebben az időt és örökkévalóságot szintézisbe hozó megállapításban: a percenként realizálódó „most” ugyanis az örökkévalóságba vezető „halálunk órájától” nem szakítható el, sőt szerves egységet alkot.

* * *

Az elkerülhetetlen halál problémákkal terhes valóságát teszem Jézus nagypénteki keresztje tövéhez. Ebben a rettenetes környezetben szeretnék választ kapni a mindannyiunkat felvázoló kérdésekre: hogyan készüljek halálom órájára. Attól a Jézustól kérdezem ezt, aki most, Nagypénteken a szó eredeti értelmében agonizál, vagyis orvosi diagnózis szerint is élethalálharcát vívja. Ez az az időpont, amelyre annyiszor utalt, az a bizonyos „óra”, amely most elérkezett. Eddig mindig azt mondta: „Még nem jött el az én órá.” Most eljött, itt van. Érthető, hogy mi, halálraítéltek, megkülönböztetett figyelemmel kísérjük Jézus magatartását éppen ebben az órában.

Előrevetítem tehát a magam utolsó óráját, hogy Jézushoz igyekezzem igazítani magatartásomat. Sajnos a most kiadott imakönyvekben nem található buzgó elődeink egy kedvelt imádsága: Ima a jó halál kegyelméért. Ennek szellemében álljunk a nagypénteki kereszt alá. „A jó halál” kegyelmének forrása itt van. Jézus kimondhatatlan szeretete mutatkozik meg abban, hogy nemcsak beszélt a halálról, hanem vállalta mindazt, amit mindannyiunknak át kell élnünk. Elénk tárta a halált. Ha követjük ebben, megkapjuk „a jó halál kegyelmét”.

* * *

„*Szomjúhozom.*” Minden agónia kiszáradással jár együtt. A legrettenetesebb kínok egyike a magas láz miatt érzett szomjúság. A test szinte elég, és vízért, folyadékért könyörög. Jusson eszünkbe haldokló mellett állva, vagy majd „halálunk óráján”, hogy ezt élte át Jézus, amikor felkiáltott: „Szomjazom!” Volt ott egy ecettel telt edény. Izsópra tűztek egy ecettel itatott szivacsot, és a szájához emelték (Jn 19,29).

A testi szárazságnál még gyötrőbb a lelki szárazság. A legtöbb szent életében is megfigyelhető, hogy a halál közeledtével minden eddiginél nagyobb lelki sötétség zuhan a lelkükre. Kívülről jött támadások, félreértések, önkínzó lelkifurdalás, hitbeli kísértések ördögi rohama szinte elviselhetetlen gyötrelmeket okoz. Jó erre felkészülnie a halandó kereszténynek, és üdvös a keresztjén agonizáló Krisztus hasonló sorsára emlékezni.

Az Úr Jézus ugyanis kénytelen volt elviselni a Golgotán összegyűlt tömeg rágalmait, kegyetlen gúnyolódásait. „A katonák is gúnyolták: Ha te vagy a zsidók királya, mondták, szabadítsd meg magadat... A nép báméskodva állt ott, a főtanács tagjai pedig csúfolták!... A járókelők káromolták őt, és fejüket csóválva, az írástudókkal együtt mondogatták egymásnak: Másokat megszabadított, önmagát nem tudja megszabadítani? Szálljon le most a keresztről, hogy lássuk és higgyünk... Bízott az Istenben, hiszen azt mondta: Isten fia vagyok, hát szabadítsa meg most, ha kedve telik benne” (Lk 23,35; Mk 15,30; Mt 27,42).

A Biblia-szakértők ezzel kapcsolatban arra hívják fel figyelmünket, hogy a tömeg a főpapok, írástudók vezetésével, akarva-akaratlan a 21. zsolttár gondolatait, sőt sokszor szó szerint idézett mondatait ismételték ezekben a megalázó gúnyolódásokban. Íme egy idézet a sok közül. „Mind, aki lát, gúnyt űz belőlem, elhúzza száját, csóválja fejét, és azt mondja: az Úrban bízott, hát mentse meg, segítsen rajta, ha szereti.”

Bizonyára épp ennek a zsolttárnak a hallatán imádkozta Jézus ugyanennek a zsolttárnak a megrendítő felkiáltását, az ismert és az arám nyelven Márk evangéliumában megörökített „Éloi, Éloi, lámmá szabáktáni”-t (Mk 15,34). Ebből egyértelműen következtethetjük, hogy az agonizáló Krisztus a kereszten a legsúlyosabb lelki szenvedést, az Istentől való elhagyatottság érzését is ismerte és átélte. Az agónia legmélyebb örvénye ez a kiáltás: „Atyám, Atyám, miért hagytál el engem?”

* * *

„*Bocsáss meg nekik...*” A kereszt tövében állva választ kapunk arra, hogyan viselkedjünk a gyűlölettel, a csúfalkodókkal szemben.

A legkegyetlenebb halál az, amikor valaki még az agóniája pillanatában is átkozza ellenségeit. Látunk erre is példát a Golgotán. Az egyik megfeszített gonosztevő ugyanis tehetetlen dühében szitkozódni, átkozódni kezdett, nem Istenhez közeledett, hanem sorstársát, az ártatlanul elítélt Krisztust csúfolta: „Ha te vagy a Messiás, hát szabadítsd meg magadat és minket is”... Sok követője van ennek a szerencsétlen halálraítéltnek még a keresztények körében is. Nemrég így rázta öklét egy testvérünk, amikor az orvosok feltárták előtte férje gyógyíthatatlan rákbetegségét: „Ha az Isten nem segít, és elveszi férjemet, többet engem soha nem lát a templomban!” Ezzel szemben nézzünk fel a kereszten haldokló Jézusunkra... Látja az őt gúnyoló, rágalmazó tömeget és a tömeget félrevezető írástudókat. Tudja, hogy őket sem meggyőzni, sem elhallgattatni nem képes, mégsem adja fel a küzdelmet: az Atyához fordul! „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek” (Lk 23,34). Elgondolkoztató, hogy ezeket a jézusi szavakat egyedül a szelídség evangélistája, Lukács jegyezte fel. „Nem tudják, mit cselekszenek.” Jó lelkünkbe vésnünk ezeket a szavakat, hogy eszünkbe jussanak olyankor, amikor képtelenek vagyunk felfogni a minket érő sérelmeket. Az emberek – mi magunk is hányszor – téves lelkiismerettel ítélünk meg eseményeket, a történések előidézőit.

Igen sok félrevezetett ember él, ítél, cselekszik a világban. Erről Jézus az utolsó vacsora alkalmával külön is beszélt az apostoloknak. Felhívta figyelmüket, hogy a félrevezetett emberek képesek odáig menni, hogy kegyetlenkedéseiket is igazolva látják. „Sőt, eljön az óra, amikor mindaz, aki megöl titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz az Istennek... Azért mondtam ezeket, hogy eszetekbe jusson, hogy előre megmondtam nektek” (Jn 16,2). Mindezt halála előtt néhány órával mondta, és íme, a keresztfán agonizálva hitelesíti mindazt, amit lelkünkre köt. Ha nagyon nehéz megbocsátani a minket rágalmazóknak, gyűlölködőknek, imádkozzuk Jézus irgalmas szavait: Atyám, bocsáss meg nekik, hisz nem is tudják, hogy mit miért cselekszenek! És abban a pillanatban béke költözik szívéinkbe.

Aki estéenként úgy nyugszik le, hogy előbb megbékél – legalább szándéka szerint – ellenfeleivel, annak az „utolsó órája” is békés lesz. „A nap ne nyugodjék le haragotok felett. Ne engedjétek az ördögnek” (Ef 4,27).

* * *

„*Még ma velem leszel...*” A jó halál, a megváltó halál, vagyis a krisztusi halál égbe segít másokat is. Maga Jézus erre a példa. Erről is egyedül Lukács evangélista ír. Arról a többi is említést tesz, hogy gonosztevőkkel együtt feszítették keresztre az Urat, de arról nem tudósítanak, hogy egyikükkel milyen párbeszédet folytatott Jézus. A jobb latornak nevezett halálraítélt magába szállva beismerte, hogy igazságosan ítélték el bírái, és abban is bizonyos volt, hogy Jézus ártatlan: „Mi legalább tetteink méltó jutalmát kapjuk. De ez nem csinált semmit” (Lk 23,42). Bizonyára már régebben is hallott a szegények barátjáról, a betegek gyógyítójáról, a bűnösök megváltójáról, ezért is fordult hozzá bizalommal: „Jézus, emlékezzél meg rólam, amikor eljön uralmad.” És Jézus a gonosztevő megtérésének jutalmaként megígérte, hogy még aznap vele lesz a paradicsomban. Ez a megrendítő eset bizonyára lelki nyugalmat hoz „most és halálunk óráján”, hiszen éppen azért íratta le a Szentlélek az evangélistával ezt a párbeszédet, hogy a legnehezebb óráinkban is, keresztre feszítve testben-lélekben, kétségbeesés helyett a velünk együtt szenvedő Krisztushoz forduljunk. Bárkik voltunk, bármilyen „gonosztevők” is, megkapjuk Jézustól a „jó halál” kegyelmét, miként megkapta a jobb lator. Nem véletlen, hogy a hagyomány megkülönböztetett tisztelettel gondolt mindig „a megtért gonoszra”. Nevet is adtak neki, sőt szentként tisztelték. A váci piaristák templomában még oltára is van: a Dizmász-oltár.

A jó halál kegyelmének egyik jele az, ha a haldokló imádkozva, békésen készül az örökkévalóságba. Ismerünk olyan agóniát, amely megtéríti a körülötte állókat. Ilyenkor a haldokló arcán nem a lázadás, nem a tehetetlen, értelmetlen gyötrődés, hanem a megbékélés szivárványa ragyog fel. Önmagát és másokat is a Paradicsomba viszi.

* * *

„*Íme, a te Anyád.*” Visszatérő gondolatunk, hogy más a szenvedés, és más a kereszt. Nagy és sok különbség van a kettő között. Most egy újabbra hívjuk fel a figyelmet. Ha valaki vállalja Krisztus keresztjét, akkor keresztje tövében rátalál a Mater Dolorosára, a Fájdalmak Asszonyára, Máriára. Ez nem mondható el akkor és abban az esetben, ha valaki „csak” szenved. A kereszt épp azzal lesz természetfeletti, isteni jel, hogy Krisztust hordozza. A Golgota keresztjéről pedig ezt írja az evangélium: „Jézus keresztje mellett ott állt anyja.”

Ez a mondat azért figyelemre méltó, mert egyedül János apostol jegyezte fel, az az apostol, aki egyedül volt képes végigkísérni Mesterét a keresztúton fel egészen a Kálváriáig. Lényegét tekintve mindazt, amit a keresztről és Máriáról itt most elmondunk, teljes egészében János vallomásán nyugszik. E titoknak – amely a kereszt misztériumának misztikáját is érinti – az a lényege, hogy Jézus megígéri: ha valaki kitarthat mellette, és vállalja a keresztet is érte és vele, akkor nem marad egyedül, sőt rá bízta legföltettebb kincsét, saját édesanyját. János maga vállalja,

hogy Jézus nemcsak anyját szólította meg (Íme, ő a te fiad), hanem Jánost is: Íme (mától kezdve), ő a te anyád! És hogy senkiben se maradjon kétség, hogy ezzel Jézus mit akart kijelenteni, maga János kiegészítésül hozzáfűzi: „Attól az órától fogva házába fogadta őt a tanítvány” (Jn 19,27). Ez tehát az agonizáló Jézus végakarata: hogy képesek legyünk elviselni szenvedéseinket, vagyis keresztünket, ránk bízva azt az erős asszonyt, akiről külön is úgy emlékezünk meg, hogy Stabat Mater dolorosa! Nem roskadt össze, mert Fiát kellett erősítenie. Állt... A Mária-tisztelő keresztény számára ez átélt tapasztalat. Mária mindig segít, mindig mellettünk áll: erős, mint az édesanyák, amikor segíteniük kell gyermekeiken. „Hol már ember nem segíthet, a Te erőd nem törik meg... hol a szükség kínja nagy, mutasd meg, hogy anya vagy...”

A „most” és a „halálunk óráján” épp ennek a jézusi végakarathoz imába foglalása. És akár a Stabat Mater, akár az Ómagyar Mária-siralom (Valék siralmal sepedek...) szövegét mondogatom, vagy gregorián dallamával éneklek, ugyanerre a meggyőződésre jutok: Jézus anyja megtanít a kereszt mellett állni, ránevel a keresztemen észrevenni Jézust: „A keresztnél Veled álljak, Siralmidtól el ne váljak... Taníts engem, veled, drága, szent Fiadon könnyezni. Ó, szenvedő Jézus, engedd, Szűzanyám oltalma mellett életemet tölteni. S midőn a test sírba megyen, engedj majd az égben vég nélkül örvedeni”...

Ahányszor ránk köszönt az este, és nyugovóra térünk a kereszt jelével, imádkozzuk el az Ave Mariát. Ekkor élhetjük át teljes valóságában a most elmondottakat. Minden este ugyanis ama utolsó óráknak, halálunknak előrevetített, kicsinyített mása: éjszakai alvásunk a végső elalvás nyitánya, főpróbája. Ha most hűségesen hívogatom Máriát, akkor velem lesz halálom óráján is. Nem leszek ismeretlen előtte, hiszen Fia bemutatott neki: „Anyám, íme, a te fiad...”

* * *

„Beteljesedett.” Három óra volt. A jeruzsálemi templomban elkezdődtek a mózesi törvény szerint előírt húsvéti szertartások. Mint minden Húsvétkor, ebben az évben is – vagyis a mi Nagypéntekünkön – trombiták adták meg a jelet az ünnep hivatalos megkezdésére. A rövid, hosszú, rövid harsonaszóra a főpap kék köpenyben megy fel a lépcsőn, és a mózesi törvények szerint az áldozatok oltára felé tart. Jeruzsálem az állatok áldozatára készül...

Ugyanebben az órában a városszéli Golgotán felállított kereszt egyikéről hangos kiáltás tört az ég felé. Elérkezett Jézus halála órájának utolsó perce. A világ történelmének az a perce, amikor a Megváltó életében a *most* és a *halál órája* pontosan egybevágt. És ebben a percben zúdul rá Jeruzsálem templomára, főpapjára, áldozati állataira Jézus kiáltása: Beteljesedett! (Jn 19,30).

Ez a kiáltás sok mindenre vonatkozik. Mindenekelőtt beteljesedett az Ószövetség, mert betöltötte feladatát. Ennek egyik jele a jeruzsálemi templom kárpitjának kettészakadása. A hatalmas függöny legördül, è finita... A drámának vége! A várva várt Messiást a főpapok nem fogadták el, a népnek ez a király nem kell. Éppen ezért feszítették keresztre. Az Isten országának új népe viszont épp ezt a keresztre feszített Messiást fogadja el királyának. Ez már egy új világ, egy új szövetség kezdete!

De a „Beteljesedett” kiáltás vonatkozik másra is: a feladat elvégzésére. Jézus számtalanszor utalt arra, hogy ő semmi mást nem tesz, és nem tett, csak azt, amit az Atya tőle kért. Az Atya szándéka volt életének értelme, az atyai akarat végrehajtása volt a „kenyere”: „Az én eledelem az, hogy annak akaratát tegyem, aki engem küldött, és hogy elvégezzem művét” (Jn 4,34). És az utolsó vacsorán nyíltan kijelenti: „A művet, amelynek elvégzését rám bízad, véghez vittem.” (Jn 17,4) A kereszten elhangzott „Beteljesedett” – az evangéliumok tanúsága szerint – oly erővel hagyta el Jézus száját, hogy a „hangosan felkiáltott” kifejezést tartották legmegfelelőbbnek; mondhatjuk tehát, hogy valósággal beleordította a világba: Teljesítettem, amit Atyám kért tőlem. És hogy ez Jézus lelkében így élt, és nem a mi belemagyarázásunk, mutatja, hogy a hangos

felkiáltás után azonnal ezt mondta: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!” Mi következhet azután, ha valaki maradéktalanul teljesíti feladatát? Épp az, amit Jézus tett: visszaadja lelkét annak, akitől jött: „Azért szeret engem az Atya, mert odaadom életemet, hogy aztán vissza is vegyem... Hatalmam van arra, hogy odaadjam, és hatalmam van arra, hogy visszavegyem” (Jn 10,18).

Ismét jó odafigyelni a biblikusokra, akik rámutatnak arra, hogy Jézus utolsó mondata is megtalálható az egyik zsoltárban. Hacsak mód van rá, vegyük elő a 31. zsoltárt (Ima a szorongatás idején). Valóban összevág minden, íme, néhány gondolat. Hozzád menekülök, Uram, ne hagyd, hogy szégyent valljak! Hallgass meg, siess hozzám! Légy megmentő sziklám... segítenél kínjaimban. *Kezedbe ajánlom lelkemet*, Te hűség istene... (Zsolt 31,2-6).

* * *

Jézus utolsó szavait mélyen vessük be a lelkünkbe, hogy földi életünk utolsó óráiban tudjunk hozzá hasonlóan viselkedni. Gyakran imádkozzunk azért, hogy világossá váljék számunkra az a feladat, amelyet ránk bízott az Atya. Hiszen a keresztény ember számára ez az élet egyetlen értelme és értéke. Őseink meggyőződése szerint a halál órája nem más, mint szoborleplezés. Egész életünkben farag, csiszol, vés, kalapál az isteni Művész bennünket. És amikor a szobor „remekké” válik, Capolavoróvá, akkor hív magához minket az Úr. Példaképünk az Atya egyetlen, megismételhetetlen remekműve, Jézus. Az ő élete és halála, magatartása kezdettől a végig, eligazíthat mindannyiunkat. Beteljesedett! Kezedbe ajánlom lelkemet! Ez annyit is jelent: elkészült az isteni remekmű. Az agónia elnyerte jutalmát: Isten felmagasztalta, és mindenki fölé helyezte, hogy Jézus nevére hajoljon meg minden térd, és minden nyelv hirdesse, hogy Jézus Krisztus az Úr. Ezt Pál azért tudta így elmondani, mert Jézus még életében előre kijelentette: „Ha felemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok” (Fil 2,10 és Jn 12,32).

* * *

URUNK, JÉZUSUNK,

Annyiszor mondjuk imáinkban a „most” és a „halálunk óráján”-t. Add meg, miközben ajkunk kiejti e szavakat, jusson eszünkbe mindaz, amire tanítottál ma minket. Add, hogy eleven kapcsolat legyen mindennapjaim órái és a halálom órája között. Ó, add meg a jó halál kegyelmét. Amen.